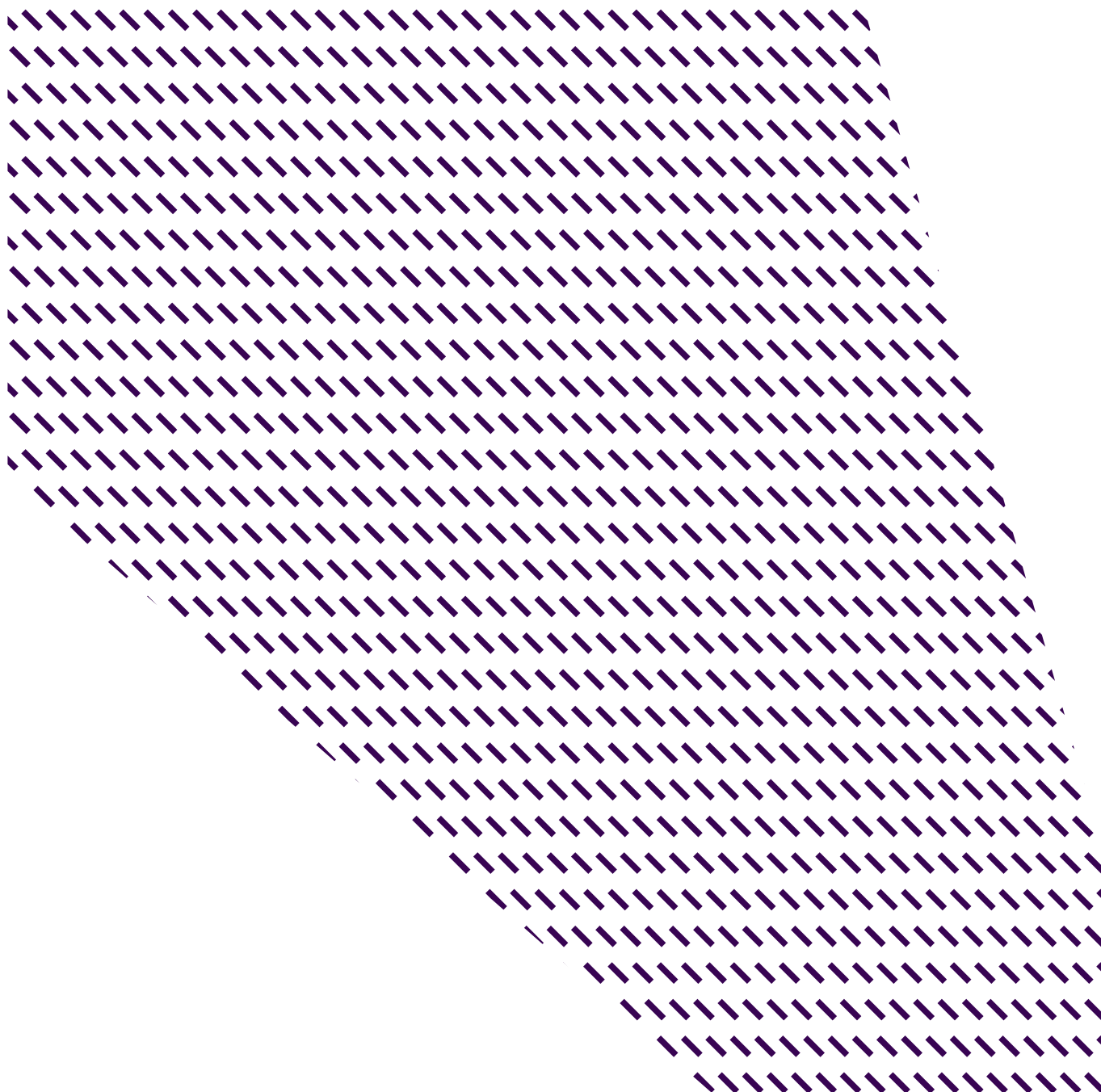

PAMIĘĆ O ZBRODNI KATYŃSKIEJ

Raport dostępny
na otwartej licencji
(Uznanie autorstwa
3.0 Polska, Creative
Commons).

RAPORT Z BADANIA ILOŚCIOWEGO
WYNIKI WSTĘPNE

PAMIĘĆ O ZBRODNI KATYŃSKIEJ

Warszawa, wrzesień 2017

RAPORT Z BADANIA ILOŚCIOWEGO WYNIKI WSTĘPNE

Raport dostępny
na otwartej licencji
(Uznanie autorstwa
3.0 Polska, Creative
Commons).

AUTORKI RAPORTU:
ZUZANNA MACIEJCZAK
MARLENA MODZELEWSKA
(DZIAŁ BADAŃ, NARODOWE
CENTRUM KULTURY)

ZAŁOŻENIA BADAWCZE:
ZUZANNA MACIEJCZAK
MARLENA MODZELEWSKA
(DZIAŁ BADAŃ, NARODOWE
CENTRUM KULTURY)
ROCH DĄBROWSKI
MAKSYMILIAN OLENDEREK
(DZIAŁ EDUKACJI KULTURALNEJ,
NARODOWE CENTRUM KULTURY)

REALIZACJA SONDAŻU: PBS

SPIS TREŚCI

KONTEKST BADANIA	2
METODOLOGIA	2
GŁÓWNE WNIOSKI	3
WYNIKI BADANIA SONDAŻOWEGO	4
1. Wiedza Polaków na temat zbrodni katyńskiej	4
2. Znaczenie przypisywane zbrodni katyńskiej	9
3. Upamiętnianie	14
4. Nośniki i nosiciele pamięci o zbrodni katyńskiej	20
BIBLIOGRAFIA.....	30
ANEKS.....	31

KONTEKST BADANIA

Narodowe Centrum Kultury od 2007 roku prowadzi działania edukacyjne dotyczące zbrodni katyńskiej¹. Przy okazji kolejnej odsłony kampanii społecznej **chcieliśmy się przekonać, jak dzisiaj kształtuje się pamięć o zbrodni z 1940 roku i jej następstwach**. Zaprojektowane zostały dwie części badania – sondaż na reprezentatywnej próbie Polaków oraz pogłębiające badanie jakościowe. **Poniższy raport jest wstępnym opracowaniem wyników z ilościowej części badania.**

Pytania badawcze, które przed sobą postawiliśmy, dotyczyły czterech istotnych komponentów kształtujących pamięć społeczną, czyli:

- 1) wiedzy o wydarzeniach z przeszłości,
- 2) znaczeń im przypisywanych,
- 3) form upamiętniania,
- 4) kluczowych nośników pamięci (symboli i tekstów kultury) a także osób i instytucji podtrzymujących pamięć.

Częściowe powtórzenie w sondażu pytań zadawanych w ubiegłych latach przez instytucje i firmy badawcze pozwala nam nie tylko na uchwycenie obecnego stanu pamięci społecznej dotyczącej wydarzeń z 1940 roku, ale również na wskazanie zmian, jakim podlega ona w czasie.

METODOLOGIA

Badanie sondażowe na zlecenie NCK zrealizowała firma PBS w dniach 25-27.08.2017 roku w ramach cyklicznego badania typu Omnibus. Przeprowadzono je na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie liczącej 1000 osób w wieku 15+. Dobór próby kontrolowany był ze względu na 4 zmienne demograficzne: płeć, wiek, wykształcenie i wielkość miejscowości. Badanie zrealizowano metodą CAPI (Computer Assisted Personal Interview), czyli wywiadów bezpośrednich (twarzą w twarz) przeprowadzonych w domach respondentów za pomocą komputera.

Zastosowano schemat losowania warstwowego, wielostopniowego. Jednostkami losowania I stopnia były obwody statystyczne GUS, jednostkami losowania kolejnego stopnia adresy lokali mieszkalnych, a następnie dobrane zostały osoby (respondenci). W przypadku dwóch pierwszych stopni losowania wykorzystany był operat GUS.

Dobrana w opisany wyżej sposób próba licząca 1000 osób umożliwia wnioskowanie o badanych zjawiskach z dokładnością do +/- 3%.

Kwestionariusz opracowały Dział Badań i Dział Edukacji Kulturalnej Narodowego Centrum Kultury. Złożyły się nań pytania zadawane w ubiegłych latach przez Centrum Badania Opinii Społecznej i TNS OBOP/TNS Polska (obecnie Kantar Public) oraz pytania autorskie.

¹ Zob. www.pamietamkatyn1940.pl

GŁÓWNE WNIOSKI

- Zdecydowana większość Polaków słyszała o zbrodni katyńskiej (90%). 10% deklaruje, że nic nie wie na ten temat. W porównaniu z wynikami badań z 2007 i 2010 roku wzrósł odsetek osób, które przyznają, że nic o niej nie wiedzą. Największą grupę wśród nich stanowią młodzi (15-39 lat). Zmalał również odsetek osób, które „wiele słyszały na ten temat”, na rzecz osób, które „o tym słyszały”. Zmiany wyników może wyjaśniać fakt, że film „Katyń” Andrzeja Wajdy i katastrofa smoleńska stanowiły tzw. *memory events*², które odpowiednio w latach 2007/2008 i 2010 wpłynęły na wzrost społecznego zainteresowania tematem zbrodni katyńskiej. W świetle najnowszych wyników wydaje się, że obecnie owo zainteresowanie nieznacznie osłabło.
- Polacy w zdecydowanej większości wiedzą, kto jest odpowiedzialny za zbrodnię w Katyniu (81%). Od roku 2007 obserwujemy systematyczny wzrost prawidłowych odpowiedzi, przy czym największy skok nastąpił w roku 2010 i utrzymuje się do dzisiaj. Widać jednak pewne różnice w podgrupach wiekowych. To osoby starsze częściej wskazują poprawną odpowiedź i rzadziej twierdzą, że „nie jest to do końca ustalone”. Odpowiedzialność Niemców błędnie wskazało 3% badanych.
- Biorąc pod uwagę ogół mieszkańców Polski, zbrodni katyńskiej jako wydarzeniu historycznemu przypisywane jest obecnie mniejsze znaczenie niż 10 lat temu. Spadł odsetek osób, które uważają, że zbrodnia i „kłamstwo katyńskie” miały bardzo duży wpływ na powojenne losy Polski. Jednocześnie wzrósł odsetek odpowiedzi wskazujących na mały wpływ tych wydarzeń.
- 14% badanych wskazało 13 kwietnia – Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, (oficjalnie ustanowiony w 2007 roku) jako jedno ze świąt państwowych/rocznic zasługujących na szczególne upamiętnienie. Znaczenie tego dnia jest porównywalne do 17 września i 19 kwietnia (wskazywane było równie często).
- Oprócz 13 kwietnia równie częstą okazją dla upamiętniania ofiar zbrodni z 1940 roku jest 11 listopada. Inne często wskazywane daty to 1 i 2 listopada. Najpopularniejsze sposoby upamiętniania to odwiedzenie symbolicznego miejsca upamiętniającego ofiary, udział w uroczystościach i mszach.
- W przypadku pamięci o zbrodni katyńskiej istotne znaczenie mają religijne formy upamiętniania i religijna symbolika. Wskazują na to wyniki dotyczące udziału w nabożeństwach jako jednej z form upamiętniania, spontaniczne wymienienie krzyża jako symbolu kojarzącego się z Katyniem czy stosunkowo wysoka rozpoznawalność obrazu Matki Boskiej Katyńskiej. Powyższe wyniki mogą być konsekwencją faktu, że w okresie PRL to kościoły i cmentarze były przestrzeniami, gdzie pamięć o Katyniu, fałszowana i zamazywana przez państwo, mogła być pielęgnowana.
- Oprócz filmu Andrzeja Wajdy pt. „Katyń” brakuje kulturowych opracowań tematu, które byłyby znane szerszemu odbiorcy.

² Etkind A., Finnin R. i in., *Remembering Katyn*, Polity Press 2012.

- Pamięć o zbrodni katyńskiej, po latach „kłamstwa katyńskiego” i tabuizacji, obecnie jest postrzegana jako pamięć oficjalna, o którą troszczą się instytucje państwowe. Dostrzegana jest także rola rodzin katyńskich i obywateli jako strażników pamięci o ofiarach.

WYNIKI BADANIA SONDAŻOWEGO

1. Wiedza Polaków na temat zbrodni katyńskiej

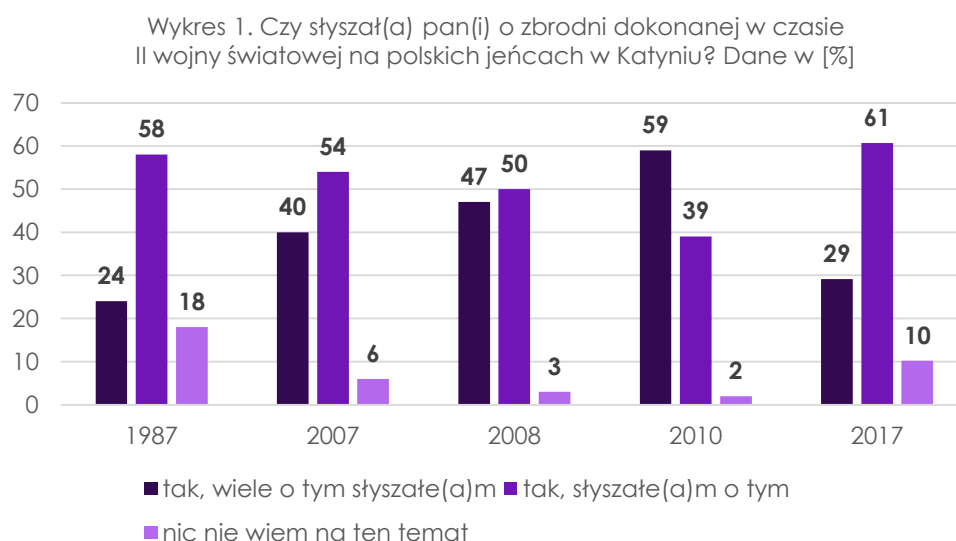
Zgodnie z Mauricem Halbwachsem „pamięć podlega ciągłemu procesowi rekonstruowania przeszłości przez jednostkę, która należąc do określonej zbiorowości, kształtuje pamięć według wyznaczonych przez tę zbiorowość ram, gdyż to właśnie w ramach myślenia zbiorowego zawarte są środki umożliwiające zbudowanie poczucia ciągłości i relacji z przeszłością. [...] Wspomnienia rekonstruowane są zgodnie z wyobrażeniami zbiorowymi grupy: społeczne ramy pamięci jednoczą sposób interpretacji przeszłości przez członków danej zbiorowości. Pamięć podlega ciągłemu procesowi (re)interpretacji i odgrywa szczególną rolę w procesie kształtowania i podtrzymywania tożsamości zbiorowej”³. Przed 1989 r. na temat zbrodni katyńskiej funkcjonowały dwie odmienne ramy pamięci: oficjalna, fałszywa wersja, przypisywała odpowiedzialność za zbrodnię Niemcom, z kolei część społeczeństwa, dzięki przekazom rozpowszechnianym wśród rodzin i znajomych, wiedziała, kto rzeczywiście ją popełnił. Obecnie funkcjonuje wspólna społeczna rama pamięci, zgodna z rzeczywistymi wydarzeniami. Chcieliśmy się zatem dowiedzieć, jaki jest dzisiaj stan wiedzy Polaków na temat zbrodni katyńskiej – czy wiedzą o samej zbrodni, kto jest za nią odpowiedzialny, skąd się o niej dowiedzieli. Jest to szczególnie ważne w kontekście wielu lat ukrywania prawdy na temat wydarzeń w Katyniu oraz niemal dziesięcioletniej historii święta Dnia Ofiar Zbrodni Katyńskiej.

Czy Polacy słyszeli o zbrodni katyńskiej?

Badani pytani o to, czy słyszeli o zbrodni w Katyniu, w zdecydowanej większości odpowiadali twierdząco. Większość osób, które są świadome tych wydarzeń, odpowiadała „tak, słyszałem(a)m o tym” (61%) przy 29% osób, które „wiele o tym słyszały”. Z kolei 10% badanych nic nie wie na ten temat. Zauważyliśmy, że w im starszej grupie wiekowej znalazł się respondent, tym częściej wskazywana była odpowiedź „tak, wiele o tym słyszałem” i jednocześnie tym rzadziej „nic nie wiem na ten temat”. W porównaniu z 2010 rokiem spadł o 30% odsetek osób, które wiele o tym słyszały, zaś o 7% wzrósł odsetek tych, którzy nic nie wiedzą na ten temat. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że w 2007 roku wyświetlano w kinach popularny film Andrzeja Wajdy „Katyn”, którego wpływ mógł być jeszcze znaczący w 2010 roku. Dodatkowo sondaż w 2010 roku został przeprowadzony tuż po katastrofie smoleńskiej, stąd też może wynikać wysoki odsetek odpowiedzi „tak, wiele o tym słyszałem(a)m”. W 2017 roku nie było w Polsce na tyle nagłościonych wydarzeń,

³ Kaźmierska K., *Społeczne ramy pamięci*, [w:] Saryusz-Wolska M. i Traba R. [red.], *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Scholar, Warszawa 2014.

które mogłyby w znaczący sposób wpłynąć na zwiększenie świadomości o zbrodni katyńskiej wśród Polaków. Wydaje się, że temat się „zaciera”, nie jest tak często podejmowany jak 7-10 lat temu.

1987: N=1374 (CBOS), 2007: N=1000 (TNS OBOP), 2008: N=1000 (TNS OBOP), 2010: N=1003 (TNS OBOP); 2017: N=1000 (NCK/PBS)

Następnie respondenci zostali poproszeni o doprecyzowanie swojej odpowiedzi, co konkretnie słyszeli na ten temat. Najczęściej odpowiadano: „wymordowanie polskich jeńców, oficerów, żołnierzy” (82%) oraz „mord dokonany przez Związek Radziecki, NKWD, Stalina, Rosję” (35%). Polacy słyszeli o zbrodni katyńskiej zatem głównie w kontekście tego, kto był sprawcą zbrodni, a kto jej ofiarą.

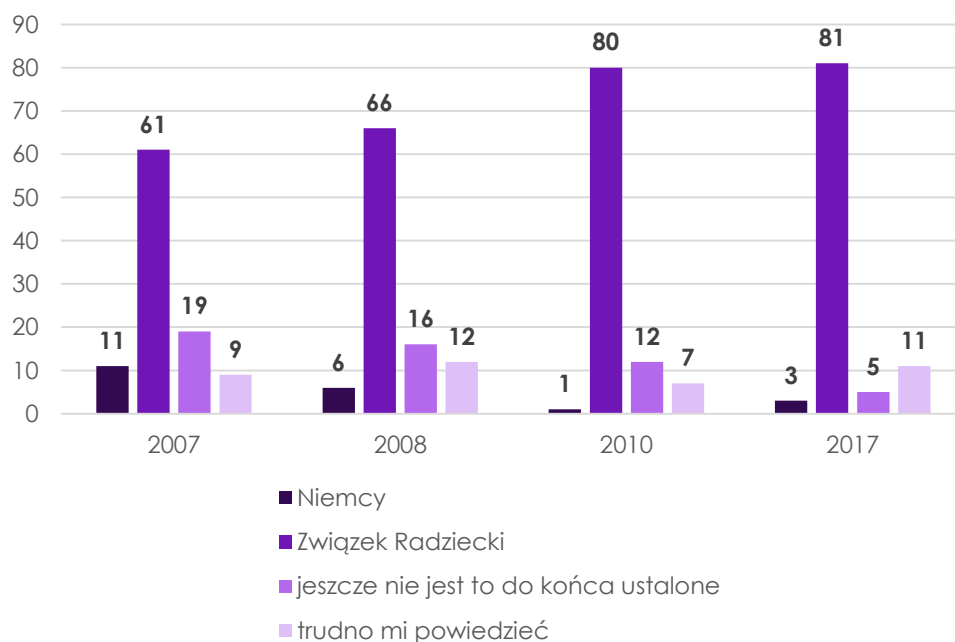
Tabela 1. Proszę powiedzieć, co Pan(i) o tym słyszał(a)? Pytanie otwarte; dane w [%]	
wymordowanie polskich jeńców, oficerów, żołnierzy	82
mord dokonany przez Związek Radziecki, NKWD, Stalina, Rosję	35
opis okoliczności zbrodni i miejsca zbrodni	26
fałszowanie, ukrywanie historii przez Rosjan	5
wymordowanie polskiej inteligencji	4
film Andrzeja Wajdy	3
inne	3
trudno powiedzieć	4

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Odpowiedzialność za zbrodnię

Ankietowani pytani o to, kto ponosi odpowiedzialność za zbrodnię w Katyniu, udzielali najczęściej prawidłowej odpowiedzi – Związek Radziecki (81%). Wskaźnik ten systematycznie i dynamicznie wzrastał na przestrzeni lat 2007-2010. Przez ostatnie 7 lat jednak bardzo się ustabilizował – w porównaniu z 2010 rokiem odsetek ten wzrósł o 1%. Obserwuje się również spadek odpowiedzi „nie jest to do końca ustalone” (z 12 do 5%), wzrost odpowiedzi „trudno powiedzieć” (z 7 do 11%) i że odpowiedzialność za zbrodnię ponoszą Niemcy (z 1 do 3%). **Wynika z tego, że zdecydowana większość Polaków wie, kto jest odpowiedzialny za zbrodnię w Katyniu, jednocześnie w sumie 19% nie jest pewna swojej odpowiedzi, twierdzi, że nie zostało to dotychczas ustalone lub wskazuje na Niemców.** Być może fałszowanie przez wiele lat historii Katynia ma do dzisiaj konsekwencje dla wiedzy historycznej Polaków.

Wykres 2. Kto, Pana(i) zdaniem, ponosi odpowiedzialność za zbrodnię w Katyniu? Dane w [%]

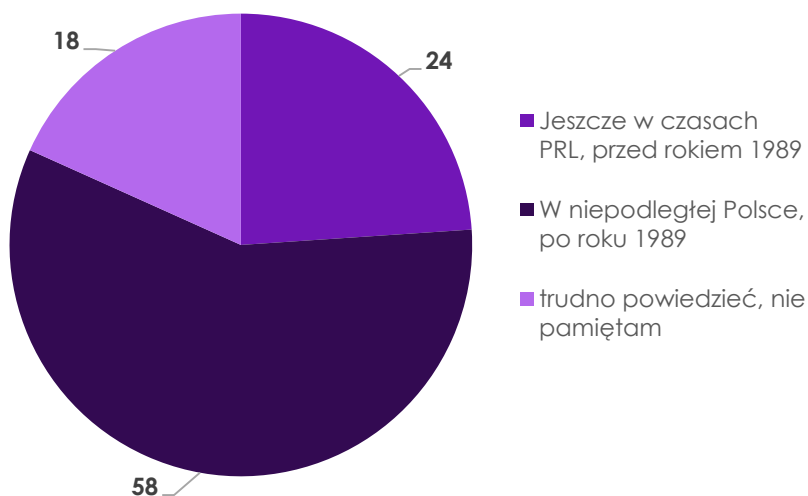

2007: N=936 (TNS OBOP), 2008: N=968 (TNS OBOP), 2010: N=978 (TNS OBOP), 2017: N=1000 (NCK/PBS)

Kiedy i w jaki sposób Polacy poznali prawdę o Katyniu?

Większość osób biorących udział w badaniu (58%) poznała prawdę o zbrodni katyńskiej po 1989 roku, 24% przed rokiem 1989, pozostali tego nie pamiętają (18%).

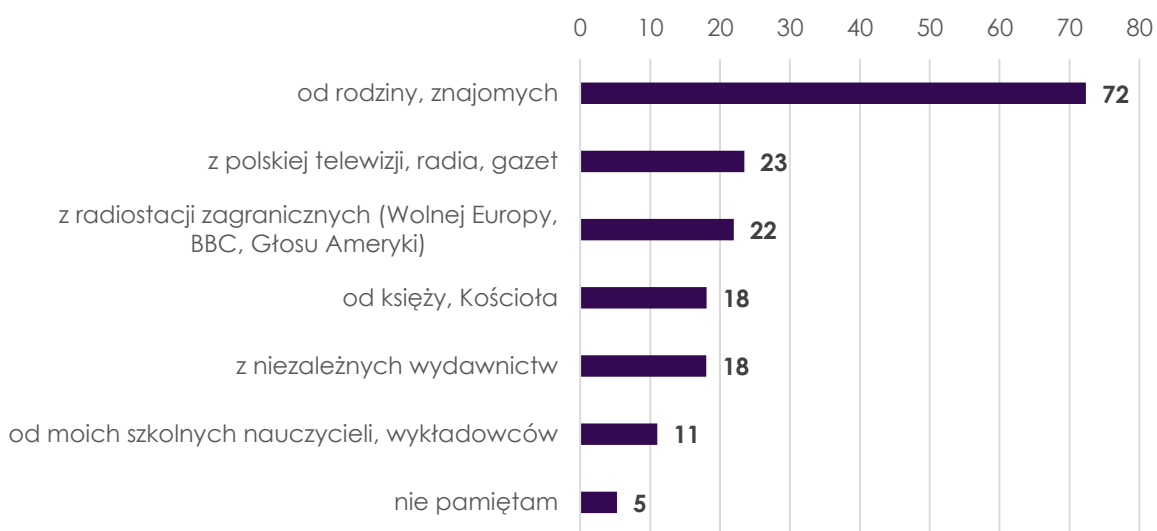
Wykres 3. Kiedy poznał(a) Pan(i) prawdę o tym, co zdarzyło się w Katyniu?
Dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Badani, którzy dowiedzieli się o zbrodni przed rokiem 1989, najczęściej dowiadawali się o wydarzeniu od rodziny, znajomych (72%), z polskiej telewizji, radia, gazet (23%) i z radiostacji zagranicznych (22%).

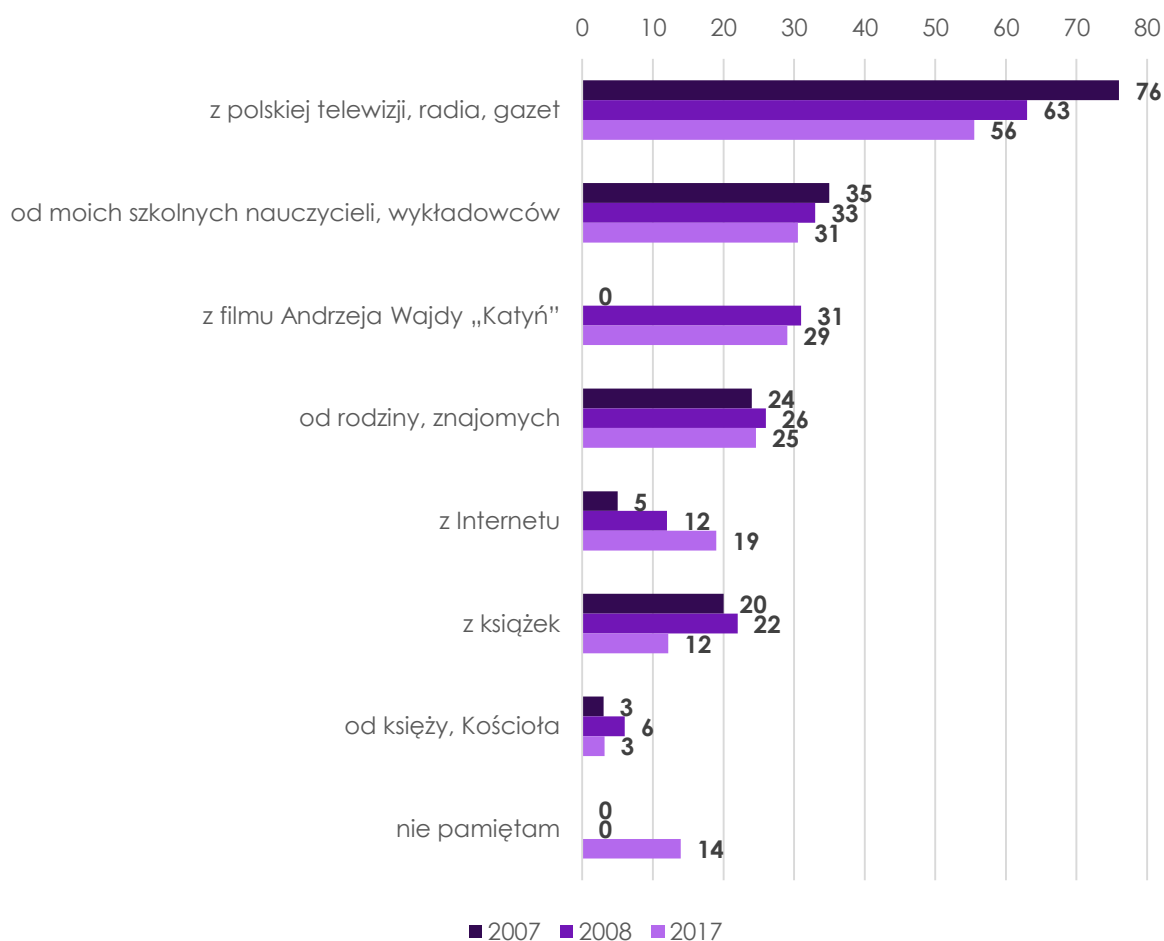
Wykres 4. Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o tym, co się wydarzyło w Katyniu?
Pytanie zadano osobom, które dowiedziały się o Katyniu po roku 1989.
Dane w [%]

2017: N=251 (NCK/PBS) Dane nie sumują się do 100 %, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Można się było spodziewać, że osoby, które dowiedziały się o zbrodni katyńskiej po roku 1989, będą odpowiadały inaczej niż poprzednia grupa. Badani najczęściej dowiadawali się o tym z polskiej telewizji, radia, gazet (76%), od nauczycieli, wykładowców (35%). Ważnym kulturowym źródłem wiedzy jest film A. Wajdy „Katyń”, który został wskazany przez 29% osób.

Wykres 5. Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o tym, co się wydarzyło w Katyniu?
Pytanie zadano osobom, które dowiedziały się o Katyniu po roku 1989.
Dane w [%]

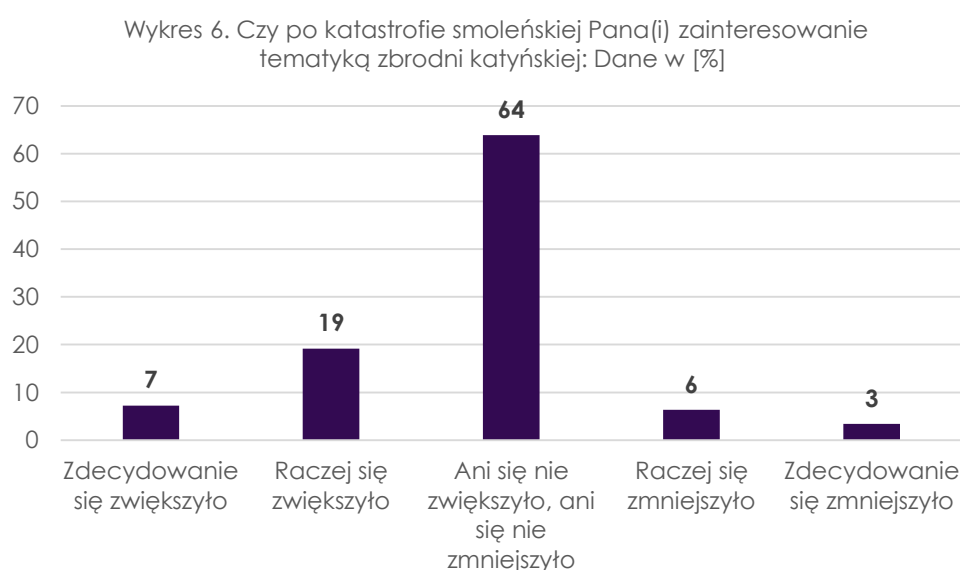

2017: N=572 (NCK/PBS) Dane nie sumują się do 100 %, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Porównując obie grupy, widoczna jest przede wszystkim różnica w odsetkach odpowiedzi wśród tych, którzy dowiedzieli się o Katyniu od rodziny, znajomych. Osoby, które dowiedziały się o zbrodni katyńskiej przed 1989 rokiem, najczęściej wskazywały właśnie tę odpowiedź (73%), z kolei wśród tych, którzy dowiedzieli się po 1989 roku, wybierano ją znacznie rzadziej (25%). Rola najbliższych osób z otoczenia była w tym przypadku większa w czasach, kiedy znacznie trudniej było poznać prawdę o „niewygodnych” wydarzeniach. Wśród osób, które poznały prawdę o Katyniu po 1989 roku, znacząca jest także rola internetu (19%) jako źródła wiedzy.

Katastrofa smoleńska

Polacy pytani o to, czy ich zainteresowanie tematyką zbrodni katyńskiej po katastrofie smoleńskiej uległo zmianie, najczęściej odpowiadali, że nie (64%). Wśród osób odpowiadających twierdząc przeważają deklaracje, że bardziej zainteresowali się tą tematyką (7% badanych wskazało „zdecydowanie się zwiększyło”, zaś 19%, że „raczej się zwiększyło”). Najmniej liczna grupa respondentów stwierdziła, że wydarzenia z kwietnia 2010 r. wpłynęły na zmniejszenie ich zainteresowań zbrodnią katyńską (3% wskazań „zdecydowanie się zmniejszyło”, 6% „raczej się zmniejszyło”).

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Badani zostali dopytani, dlaczego katastrofa smoleńska wpłynęła na ich zainteresowanie tematyką zbrodni katyńskiej. Najczęściej wskazywano na: „nagłośnienie w mediach, katastrofa smoleńska przedstawiana jako ważniejsza niż zbrodnia katyńska, przyćmiła zbrodnię” (15%), „przypomnienie, zainteresowanie, pamięć o historii” (11%).

2. Znaczenie przypisywane zbrodni katyńskiej

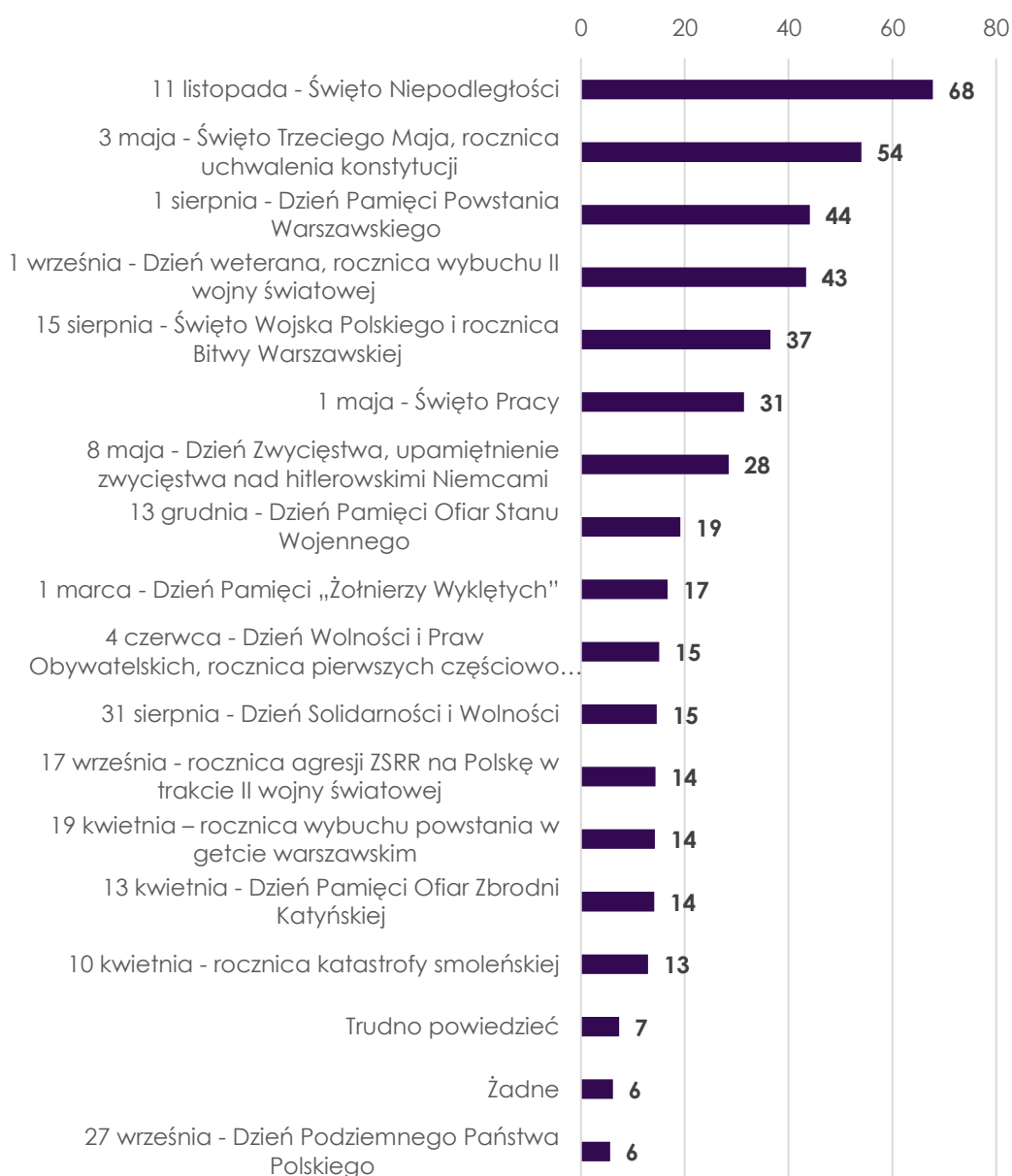
Pisząc o pamięci społecznej, mamy na myśli podzielane przez członków grupy lub wspólnoty wyobrażenia dotyczące jej przeszłości⁴. Pamięć społeczną ustanawia jednak nie tylko podzielana wiedza (i niewiedza) o przeszłości, ale także wartości jej przypisywane. Wobec tego zapytaliśmy respondentów nie tylko o ich wiedzę na temat zbrodni katyńskiej, ale również o przypisywane jej znaczenie. Zadaliśmy pytania o znaczenie Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej w kontekście innych

⁴ Wawrzyniak J., *Pamięć zbiorowa*, [w:] Saryusz-Wolska M. i Traba R. [red.], *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Scholar, Warszawa 2014.

ważnych rocznic i świąt, jak również o rolę wydarzeń z 1940 roku oraz późniejszego kłamstwa na ich temat dla powojennej historii Polski.

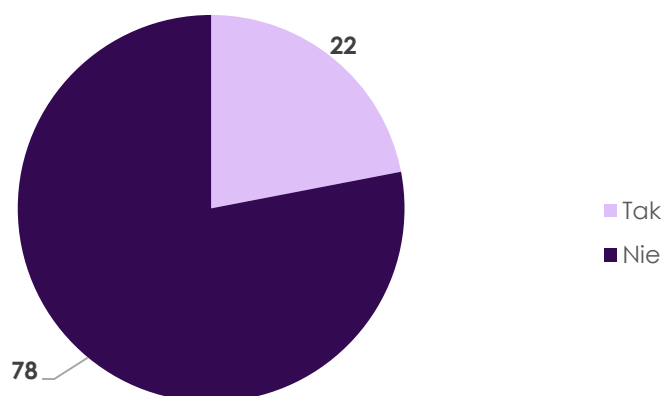
Święto 13 kwietnia **Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej** zostało ustanowione **14 listopada 2007 roku**. Mimo krótkiej tradycji wpisało się w świadomość Polaków – **14% ankietowanych stwierdziło, że jest to święto zasługujące na szczególne upamiętnienie** (jako pierwsze było ono wskazywane przez 2% ankietowanych). W tym wypadku zdecydowanie dominują święta, które są obchodzone w kraju od dawna. Na trzech pierwszych miejscach znalazły się: Święto Niepodległości (68%) i Święto Konstytucji 3 Maja (54%).

Wykres 7. Które z następujących świąt/rocznic zasługują na szczególne upamiętnienie? Proszę wybrać 5 najważniejszych, zaczynając od tego najważniejszego. Dane w [%]

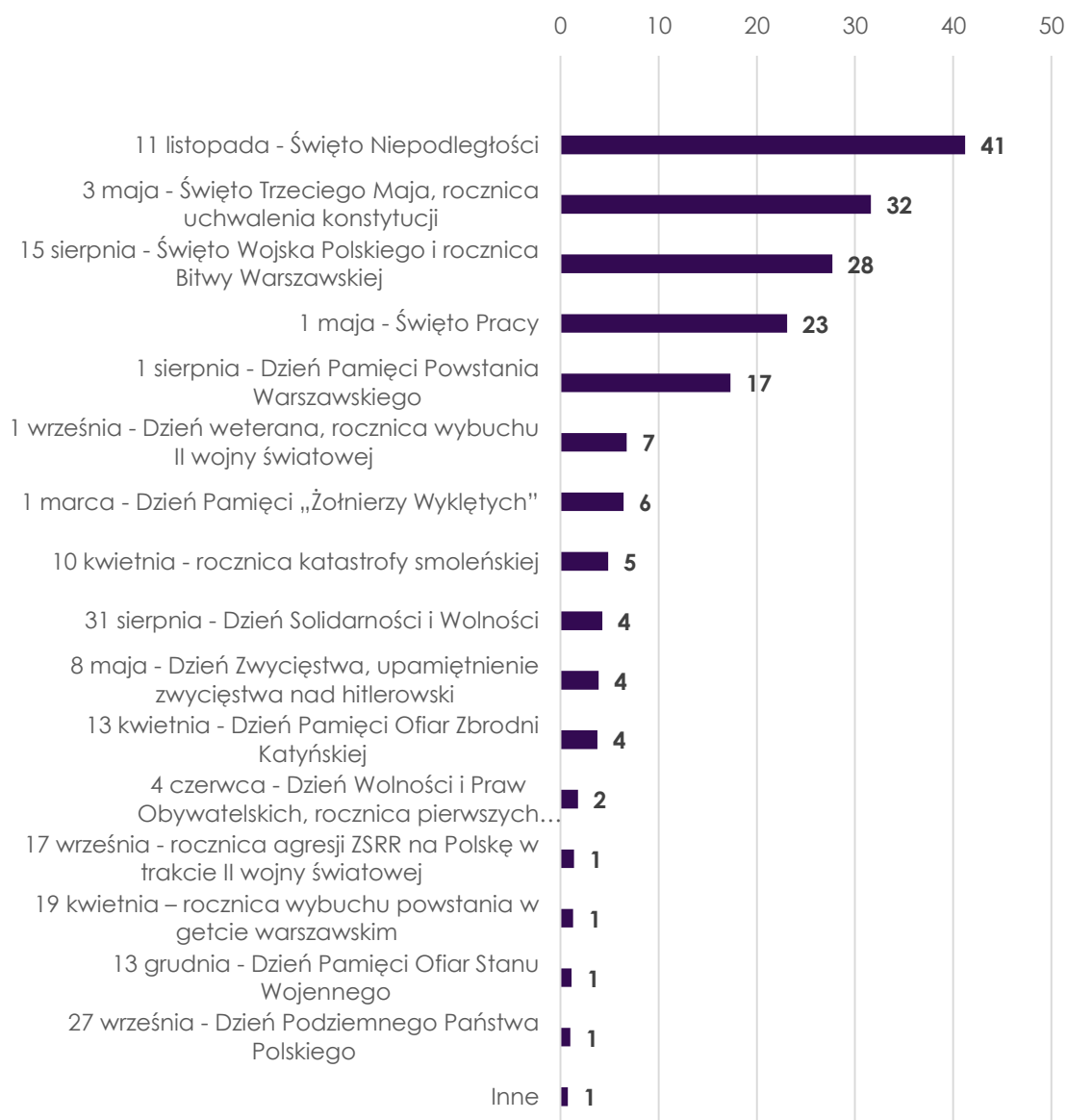
Respondenci pytani o to, czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczyli w obchodach świąt państwowych i narodowych, w przeważającej większości odpowiadali przecząco (78%). Badani, którzy uczestniczyli w obchodach (22%), najczęściej brali udział w uroczystościach Święta Niepodległości (41%), Święta Trzeciego Maja (32%) i Święta Wojska Polskiego (28%) – wydarzenia te wskazywane były często w poprzednim pytaniu również jako te, które zasługują na szczególne upamiętnienie. **W obchodach Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej wzięła udział niewielka część badanych (4%). Może to być spowodowane oprócz ogólnie niewielkiej frekwencji Polaków w obchodach świąt państwowych, małą liczbą organizowanych obchodów Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej – święto to funkcjonuje stosunkowo krótko.**

Wykres 8. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczył(a) Pan(i) w obchodach świąt państwowych i narodowych? Dane w [%]

2017: N=1000, (NCK/PBS)

Wykres 9. Które z następujących Świąt/rocznic Pan(i) obchodziła? Dane w [%]

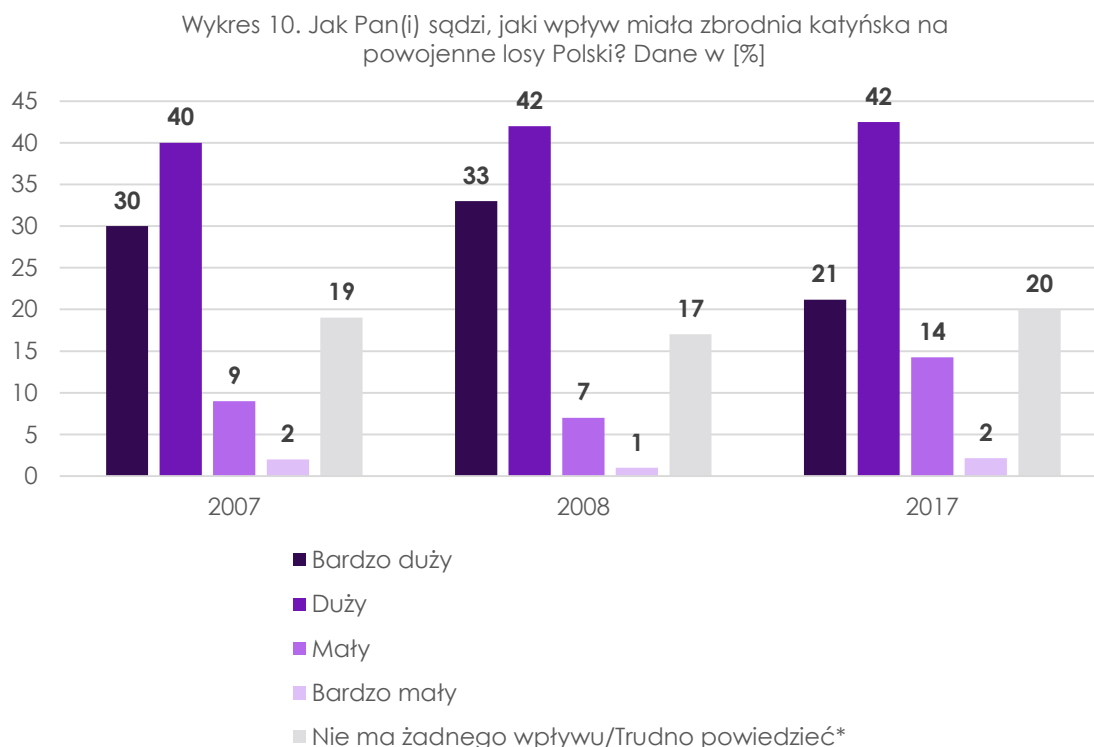

2017: N=242 (NCK/PBS) Dane nie sumują się do 100 %, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Pozostałych respondentów spytaliśmy o powody braku uczestnictwa w obchodach świąt państwowych i narodowych. Najczęściej wskazywano na „brak czasu” (21%), „brak poczucia potrzeby” (12%) i na „brak zainteresowania” (11%).

W sondażu zadaliśmy pytanie o to, jaki jest **wpływ zbrodni katyńskiej na powojenne losy Polski. Przeważają odpowiedzi, że wydarzenie to miało bardzo duży (21%) lub duży wpływ (42%)**. Im wyższy wiek respondenta, tym częściej wybierano te odpowiedzi. **Znacznie mniej osób uważa, że zbrodnia katyńska miała mały (14%) lub bardzo mały (2%) wpływ na powojenne losy Polski. Aż 1/5 badanych odpowiedziała, że nie miała ona żadnego wpływu**. Odpowiedź ta była najczęściej

wskazywana przez najmłodsze osoby, im starsza grupa wiekowa, tym wskaźnik tej odpowiedzi spadał. **W porównaniu z poprzednimi latami Polacy rzadziej wskazują na to, że zbrodnia katyńska miała bardzo duży wpływ na powojenne losy Polski.** Odsetek osób, które uważają, że miała ona duży wpływ, nie uległ zmianie. **Jednocześnie więcej osób uważa, że wydarzenie miało bardzo mały lub mały wpływ.**

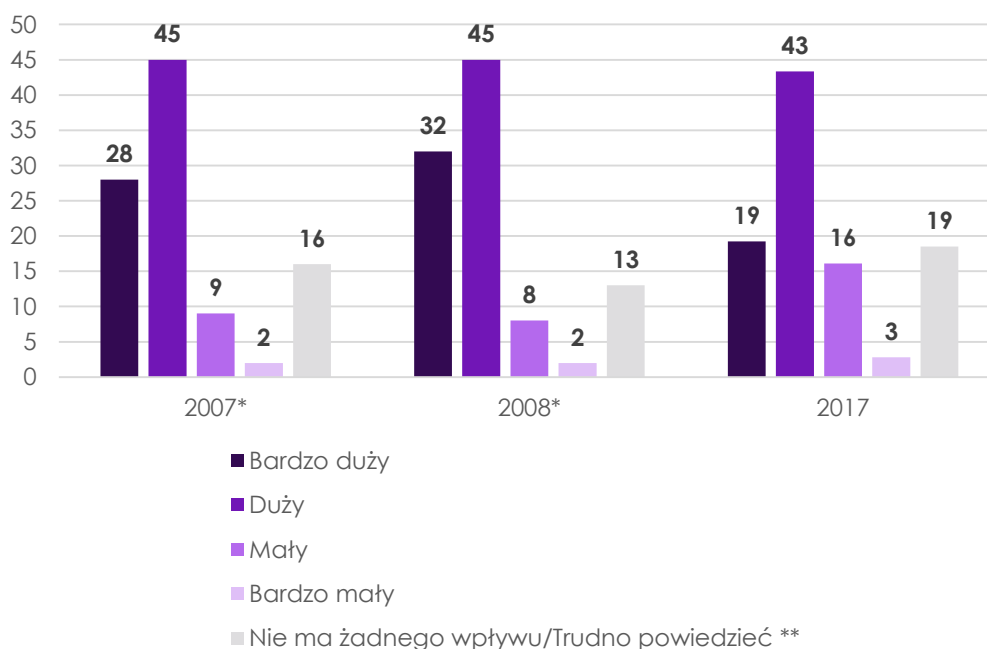

2007: N=1000 (TNS OBOP), 2008: N=1000 (TNS OBOP), 2017: N=1000 (NCK/PBS)

* W badaniu zrealizowanym w 2017 r. nie dano respondentom do wyboru odpowiedzi „Trudno powiedzieć”.

Odpowiedzi rozkładają się podobnie w pytaniu o **wpływ „kłamstwa katyńskiego” na powojenne losy Polski. Na przestrzeni lat zmalał odsetek odpowiedzi, że miało ono bardzo duży (19%) i duży (43%) wpływ przy jednoczesnym wzroście odpowiedzi wskazujących na bardzo mały (3%) i mały (16%) wpływ.** W tym przypadku również wiek wpływa na odpowiedzi respondentów – im starsza grupa wiekowa, tym częściej osoby były skłonne oceniać wpływ „kłamstwa katyńskiego” jako bardzo duży lub duży na powojenne losy Polski.

Wykres 11. A jaki był wpływ „kłamstwa katyńskiego”, polegającego na ukrywaniu prawdy, o tym co się wydarzyło w Katyniu, na powojenne losy Polski? Dane w [%]

2007: N=1000 (TNS OBOP), 2008: N=1000 (TNS OBOP), 2017: N=1000 (NCK/PBS)

* W 2007 i 2008 r. pytanie brzmiało: „A jaki był wpływ «kłamstwa katyńskiego», polegającego na ukrywaniu przez władze PRL prawdy, o tym co się wydarzyło w Katyniu, na łamanie zasad moralnych w całym życiu publicznym powojennej Polski?».

** W badaniu zrealizowanym w 2017 r. nie dano respondentom do wyboru odpowiedzi „Trudno powiedzieć”. Wartości w 2007 i 2008 roku zostały przedstawione jako suma odpowiedzi „Nie ma żadnego wpływu” i „Trudno powiedzieć”.

Badani (n=1000) zostali poproszeni o doprecyzowanie swojej odpowiedzi. Najczęściej wskazywano na „kłamstwo jest złe/ to było kłamstwo/ nie znaleźmy prawdy/ fałszowanie historii” (14%) oraz „fałszywe pojęcie o ZSRR/ ZSRR nie przyznało się do winy/ nie chcieli konsekwencji” (11%). Pojawiły się również odpowiedzi „byliśmy pod władzą ZSRR” (4%) i „wpływa to na stosunki z Rosją” (4%). Osoby, które dostrzegają wpływ „kłamstwa katyńskiego” na powojenne losy Polski, najczęściej odwoływały się do łamania wartości i niekorzystnych dla Polski konsekwencji politycznych.

3. Upamiętnianie

Upamiętnianie przeszłych wydarzeń, ważnych dla danej zbiorowości, przyjmuje rozmaite kulturowe formy: często ma postać materialną (przykładem są obeliski, krzyże lub murale), ale może wyrażać się także w określonych działaniach (takich jak obchody rocznicowe, marsze, przemówienia itd.)⁵. Zbrodnia katyńska jest jednym z tych wydarzeń z przeszłości Polski i całego regionu, które od lat jest upamiętniane

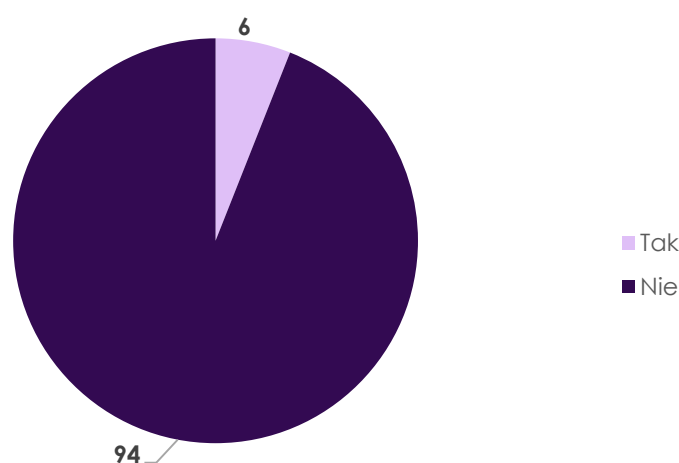
⁵ Napiórkowski M., *Upamiętnienie*, [w:] Saryusz-Wolska M. i Traba R. [red.], *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Scholar, Warszawa 2014.

w przestrzeni publicznej, najpierw w wyniku oddolnych, opozycyjnych inicjatyw w okresie PRL, a po transformacji ustrojowej również przez państwo i samorządy. **W sondażu zapytaliśmy respondentów zarówno o materialne upamiętnienia, jak i o społeczne praktyki służące oddaniu czci ofiarom mordu katyńskiego.**

Udział w praktykach upamiętniania

Okazuje się, że **zdecydowana większość badanych deklaruje, że w ostatnich 12 miesiącach nie upamiętniało w żaden sposób ofiar mordu katyńskiego (94%).** Najczęściej takie działania podejmowały osoby z najstarszej grupy wiekowej (14% spośród osób powyżej 59. roku życia).

Wykres 12. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy upamiętniał(a) Pan(i), w jakikolwiek sposób, ofiary zbrodni katyńskiej? Dane w [%]

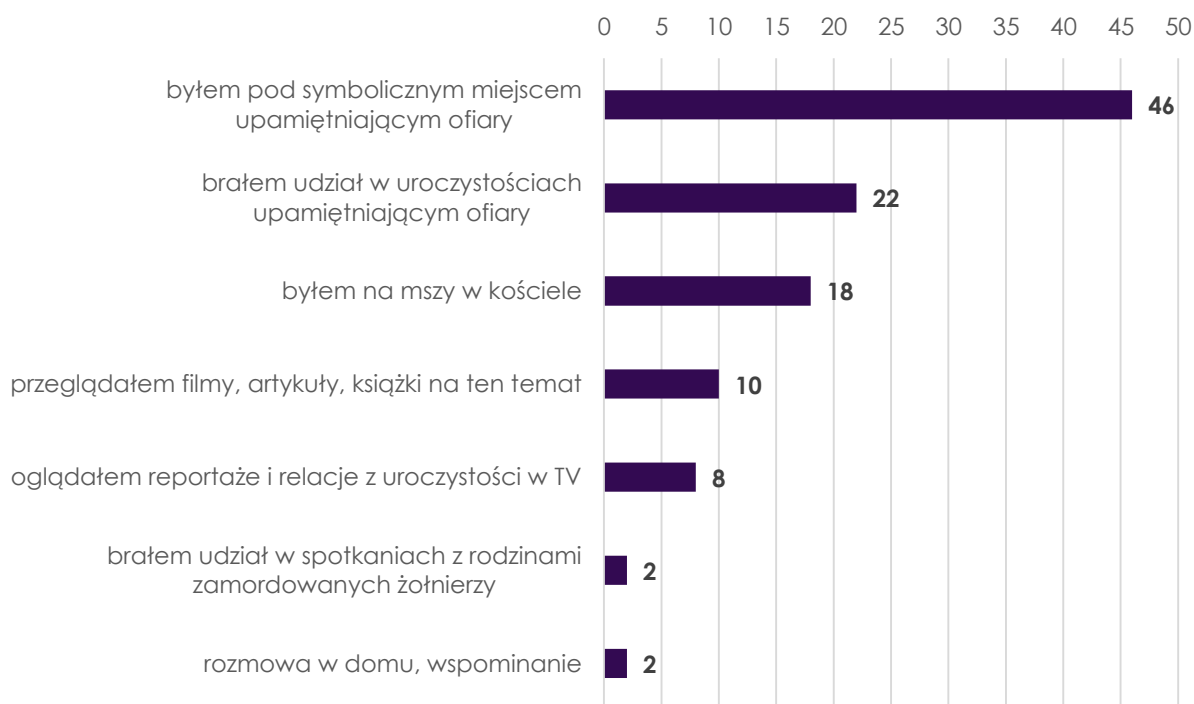
2017: N=1000 (NCK/PBS)

Jakie konkretnie działania podejmują osoby, które przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku upamiętniły ofiary zbrodni? **Badani deklarowali przede wszystkim, że odwiedzili symboliczne miejsce upamiętniające ofiary (46%). 22% badanych uczestniczyło w uroczystościach upamiętniających ofiary. Znaczący odsetek (18%) wspominał ofiary poprzez udział w praktykach religijnych,** co nie zaskakuje, biorąc pod uwagę, że udział w nabożeństwach jest częstą formą obchodzenia świąt państwowych przez Polaków⁶.

Znaczący odsetek (łącznie 18%) badanych wskazał na indywidualne aktywności, takie jak: oglądanie filmów, czytanie książek czy oglądanie reportaży w TV. Ponadto 2% deklaruje udział w spotkaniach z rodzinami zamordowanych i rozmowę w domu, wspominanie.

⁶ NCK/TNS Polska, *Raport zrealizowany na potrzeby programu rządowego „Niepodległa”*, Warszawa 2016.

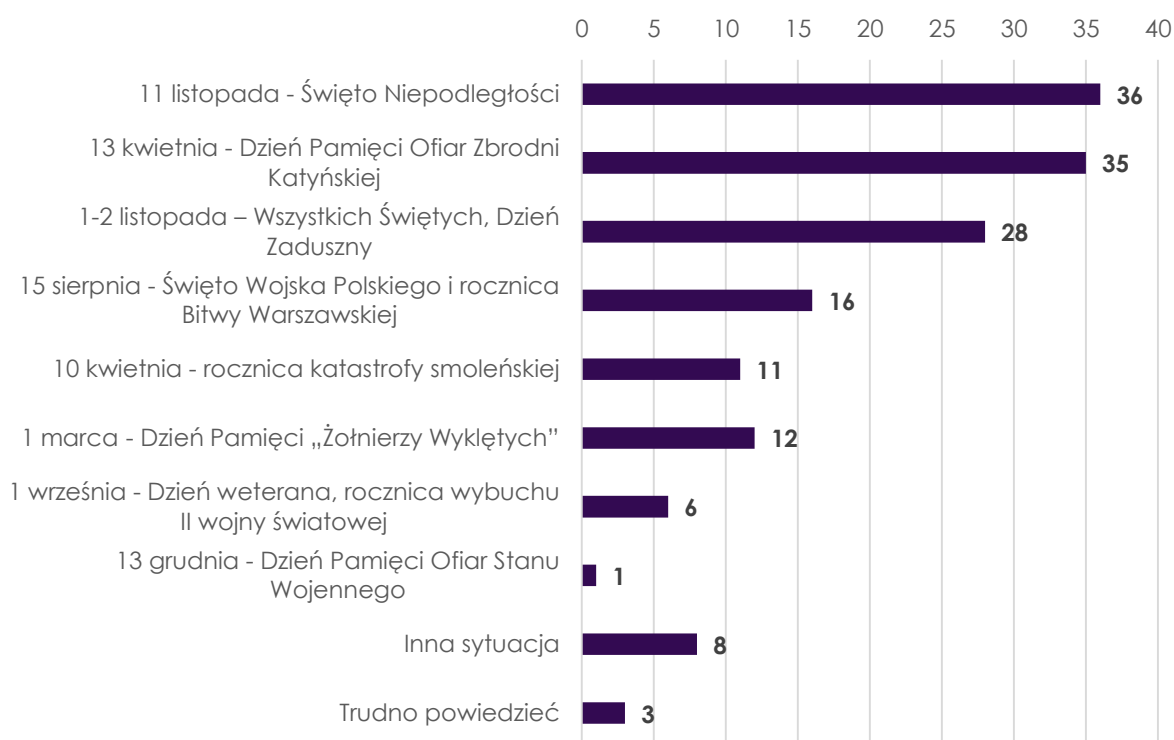
Wykres 13. W jaki sposób upamiętniał(a) Pan(i) ofiary zbrodni katyńskiej?
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=65 (NCK/PBS)

Jeśli chodzi o okazje upamiętniania ofiar zbrodni katyńskiej, badani, którzy w ogóle podejmowali takie działania w ostatnim roku, wskazywali najczęściej 11 listopada (Święto Niepodległości) i 13 kwietnia (Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej) – odpowiednio 36 i 35% wskazań. Częstość okazją jest również 1–2 listopada (28%). Wszystkie odpowiedzi przedstawia wykres nr 14.

Wykres 14. Jaka to była okazja? Dane w [%]

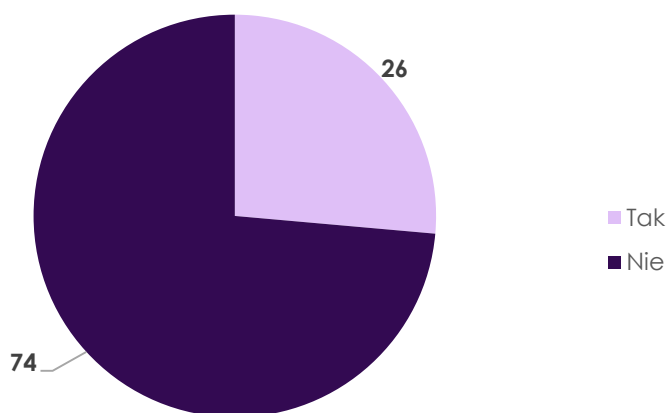

2017: N=65 (NCK/PBS) Dane nie sumują się do 100 %, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

Společná „widzialność” inicjatyw i miejsc upamiętniających

W sondażu zapytaliśmy również, czy badani w ogóle kojarzą jakiegokolwiek inicjatywy upamiętniania zbrodni katyńskiej. **Nieco ponad ¼ badanych deklaruje, że kojarzy tego typu inicjatywy.**

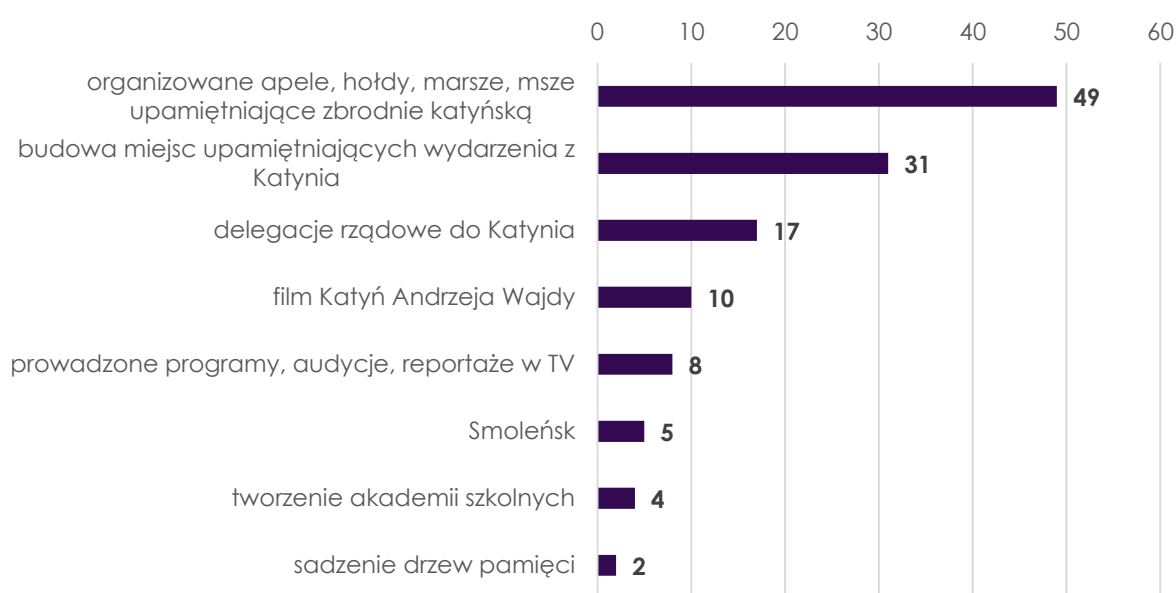
Wykres 15. Czy kojarzy Pan(i) jakiegokolwiek inicjatywy upamiętniania zbrodni katyńskiej? Dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Badanych, którzy zadeklarowali, że kojarzą inicjatywy upamiętniające zbrodnię katyńską, dopytaliśmy o przykłady konkretnych przedsięwzięć. **Większość respondentów wskazywało na tradycyjne formy upamiętniania, takie jak apele, hołdy, marsze czy msze (49% wskazań).** 31% kojarzyło budowę miejsc upamiętniających. W świadomości części respondentów zapisały się również delegacje rządowe do Katynia (17%) czy film pt. „Katyń” (10%) jako formy upamiętniania ofiar. Rzadziej były wymieniane programy w TV, ogólna kategoria „Smoleńsk” (delegacja w 2010 roku i miesięcznice smoleńskie), akademie szkolne czy sadzenie drzew pamięci.

Wykres 16. Jakie inicjatywy upamiętniania zbrodni katyńskiej Pan(i) kojarzy?
Pytanie otwarte; dane w [%]

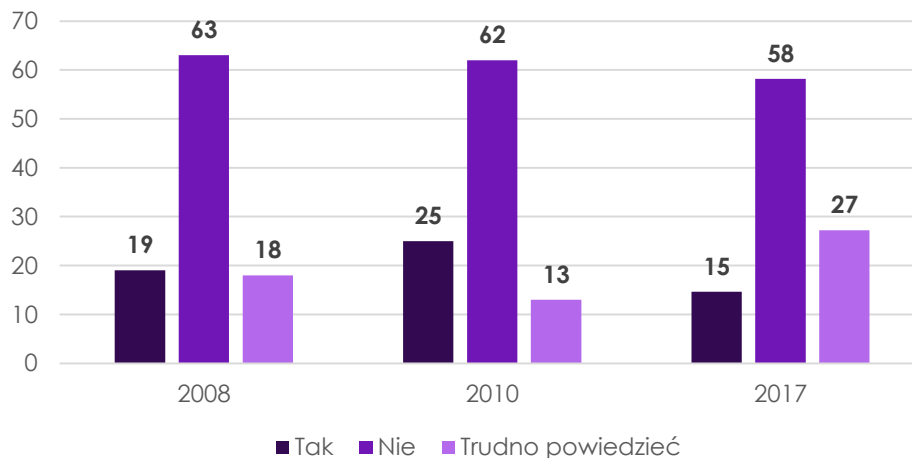

2017: N=276 (NCK/PBS)

Jeśli chodzi o dostrzeganie w najbliższej okolicy miejsc upamiętniających ofiary zbrodni katyńskiej, to w ciągu ostatnich lat zauważalny jest spadek odpowiedzi twierdzących na korzyść odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Ta tendencja świadczy prawdopodobnie o nieco rzadszym dostrzeganiu tego rodzaju obiektów w przestrzeni publicznej, niż ich mniejszej liczbie. Taki wynik może wyjaśniać fakt, że w roku 2008 (niedługo po premierze filmu „Katyń” Andrzeja Wajdy) i w roku 2010 (tuż po katastrofie smoleńskiej) wątki związane ze zbrodnią katyńską były częściej obecne w mediach, a co za tym idzie, związane z nią obiekty mogły być częściej dostrzegane również w przestrzeni publicznej⁷.

⁷ Być może na różnicę wyników wpływ mogło mieć nieco inne sformułowanie pytania w roku 2017 niż w latach ubiegłych. Pytanie zadawane przez CBOS brzmiało: Czy w Pana(i) miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej, np. pomnik, krzyż, symboliczny grób, tablica pamiątkowa? Możliwe odpowiedzi: tak, nie, trudno powiedzieć. Z kolei w naszym badaniu zapytaliśmy w sposób następujący: Czy w Pana(i) miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej? Następnie osobom odpowiadającym

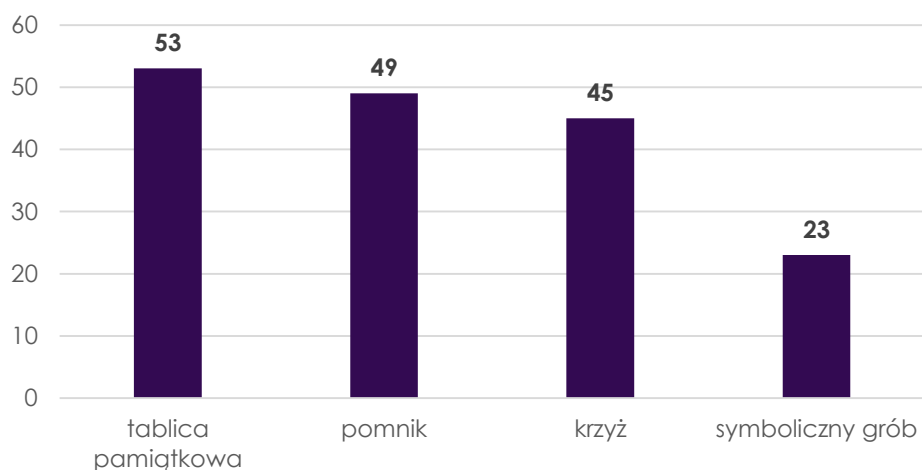
Wykres 17. Czy w Pana(i) miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej? Dane w [%]

2008: N= 1011 (CBOS); 2010: N= 995 (CBOS); 2017: N=1000 (NCK/PBS)

Badani, którzy odpowiedzieli twierdząco na pytanie o obecność upamiętnień ofiar w ich miejscowości, zostali dopytani, o to, jakie formy tychże upamiętnień kojarzą. Okazało się, że są to takie obiekty, jak tablica, pomnik czy krzyż. Rzadziej wskazywany był symboliczny grób. Co ciekawe, żaden z badanych nie wskazał odpowiedzi „inne”, co może sugerować, że pamięć o Katyniu, dostrzegalna w przestrzeni publicznej, wyrażana jest zazwyczaj w tradycyjnych formach.

Wykres 18. Jakie miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej są w Pana(i) miejscowości? Dane w [%]

2017: N=165 (NCK/PBS). Dane nie sumują się do 100 %, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

twierdząco zadawane było pytanie o to, jakie miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej są w Pana(i) miejscowości [zob. aneks do niniejszego raportu]].

4. Nośniki i nosiciele pamięci o zbrodni katyńskiej

Pamięć społeczna wspiera się na nośnikach pamięci, czyli przedmiotach, symbolach i działaniach, które ją stymulują⁸. Nośnikami pamięci mogą być na przykład pomniki, rekonstrukcje historyczne, fotografie czy zabytki. Równie istotni są konkretni ludzie, którzy pamięć podtrzymują. Jan Assmann, klasyk badań nad pamięcią, nazywa ich „nosicielami pamięci”⁹. W dawnych kulturach byli to np. szamani, a dzisiaj można do nich zaliczyć np. artystów, nauczycieli, polityków, aktywistów społecznych czy księży. W przypadku pamięci oficjalnej (państwowej), do której po transformacji ustrojowej włączone zostały ofiary zbrodni katyńskiej, ważną rolę odgrywają też instytucje: państwowe i samorządowe.

W sondażu **zadaliśmy pytania zarówno o najważniejsze symbole i teksty kultury kojarzone ze zbrodnią katyńską, jak i o osoby i instytucje**, które ich zdaniem miały i mają największy udział w podtrzymywaniu pamięci o zbrodni katyńskiej.

Znaki spontanicznie kojarzone ze zbrodnią katyńską

W otwartym pytaniu o symbole, które w pierwszej kolejności przychodzą do głowy na myśl o zbrodni katyńskiej, badani najczęściej wymieniali „krzyż” (10%), w drugiej kolejności „pomniki i tablice pamiątkowe” (7%) a w trzeciej „las” (6%). Najczęściej wybierane odpowiedzi sugerują, że hasło „zbrodnia katyńska” w dużej mierze kojarzone jest z częstymi sposobami upamiętniania wydarzenia, a nie z samym wydarzeniem z przeszłości. Inna możliwa interpretacja wskazuje, że badani, wymieniając „krzyż” jako symbol kojarzący się ze zbrodnią katyńską, mieli na myśli niezawinione cierpienie.

Wśród powtarzających się odpowiedzi (po 4% wskazań) znalazły się również: skojarzenia ze zbrodnią, cierpieniem (ogólnie), z przedmiotami wydobytymi z dołów śmierci (mundur, czapka, guziki) i mogiłami żołnierzy oraz z polskimi symbolami narodowymi (orzeł, flaga polska). Po 2 % odpowiadających wskazywało na: symbole ZSRR, pamiątki, listy i zdjęcia, oraz przestrzeloną czaszkę. Wśród innych odpowiedzi, formułowanych przez pojedyncze osoby, pojawiały się: Matka Boska Katyńska, sadzenie Dębów Pamięci, kłamstwo i oszustwo, nieśmiertelnik, pociąg, film, żołnierz, wojsko i broń, skojarzenia z katastrofą smoleńską, rocznice i msze, zaduma, nostalgia i żal.

Co ważne, **51 % badanych zadeklarowało, że żadne symbole nie przychodzą im do głowy na myśl o zbrodni katyńskiej.**

⁸ Kula M. *Nośniki pamięci historycznej*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2002.

⁹ J. Assmann, *Kultura pamięci*, [w:] M. Saryusz-Wolska, *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, tłum. A. Kryczyńska-Pham, Universitas, Kraków 2009, s. 86.

Tabela 2. Jakie symbole przychodzą Panu(i) do głowy w pierwszej kolejności, gdy myśli Pan(i) o zbrodni katyńskiej?

Pytanie otwarte; dane w [%]

krzyż	10
pomniki, tablice pamiątkowe	7
las	6
męczeństwo, zbrodnia, ludobójstwo, morderstwo, śmierć, płacz, krew, cierpienie	4
mundur, czapka, guziki	4
orzeł, flaga polska	4
mogiły, cmentarz, zabici żołnierze	4
ZSRR, czerwona gwiazda, czerwona flaga, Stalin, sierp i młot	2
pamiątki, listy, zdjęcia	2
strzał w tył głowy/przestrzelona czaszka	2
inne	7
żadne	51

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Rozpoznawalność wybranych nośników pamięci o zbrodni katyńskiej

Podczas badania sprawdzaliśmy również rozpoznawalność kilku konkretnych, ważnych dla pamięci o zbrodni katyńskiej znaków, obrazów i przedmiotów. W pierwszej kolejności zadano respondentom pytanie o to, co ich zdaniem przedstawia prezentowany im materiał wizualny.

a) Guzik katyński

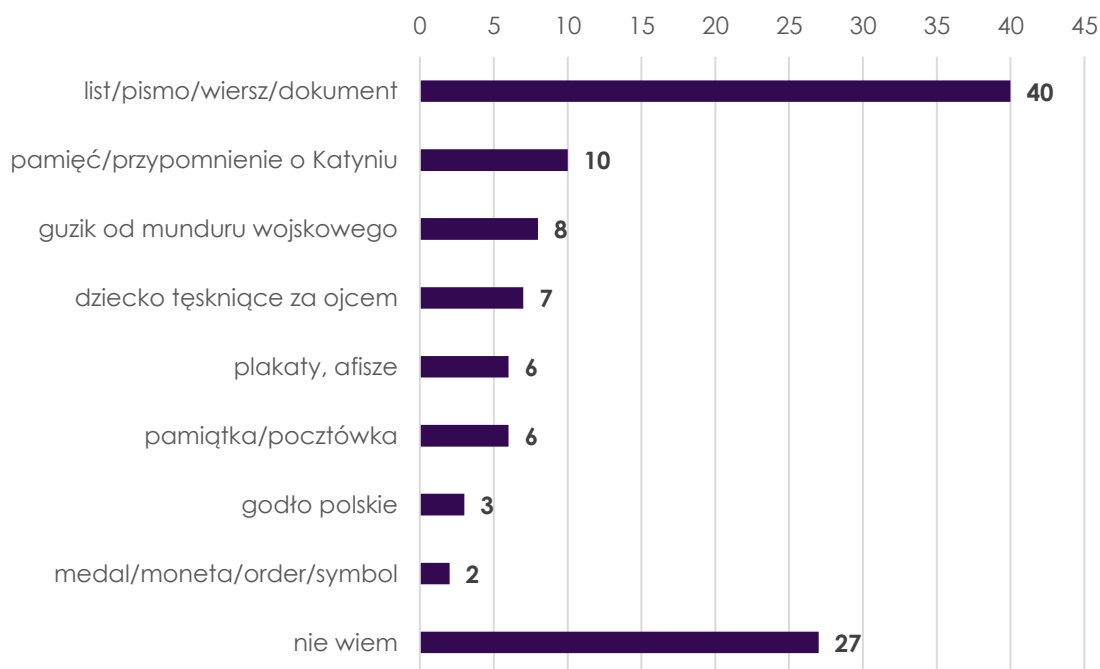

Fot. Archiwum NCK

„Guzik katyński” wykorzystywany w kampanii NCK jako „znak pamięci, o Tych, którzy zginęli”, badani określali najczęściej jako: list, pismo, wiersz, dokument (40%), pamięć/przypomnienie o Katyniu (10%) i guzik od munduru wojskowego (8%). Badani mówili też o dziecku tęskniącym za ojcem (7%), plakacie, afiszu (6%), pamiątce/pocztówce (6%), medalu, monecie, orderze, symbolu (2%). Guzik katyński najczęściej nazywany był bardzo ogólnie listem/pismem/wierszem/dokumentem ze

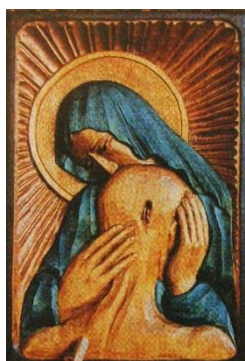
względu na sposób jego prezentacji na fragmencie listu z Katynia. 27% badanych w ogóle nie potrafiło udzielić odpowiedzi.

Wykres 19. Co Pana(i) zdaniem przedstawia to zdjęcie (guzik katyński)
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

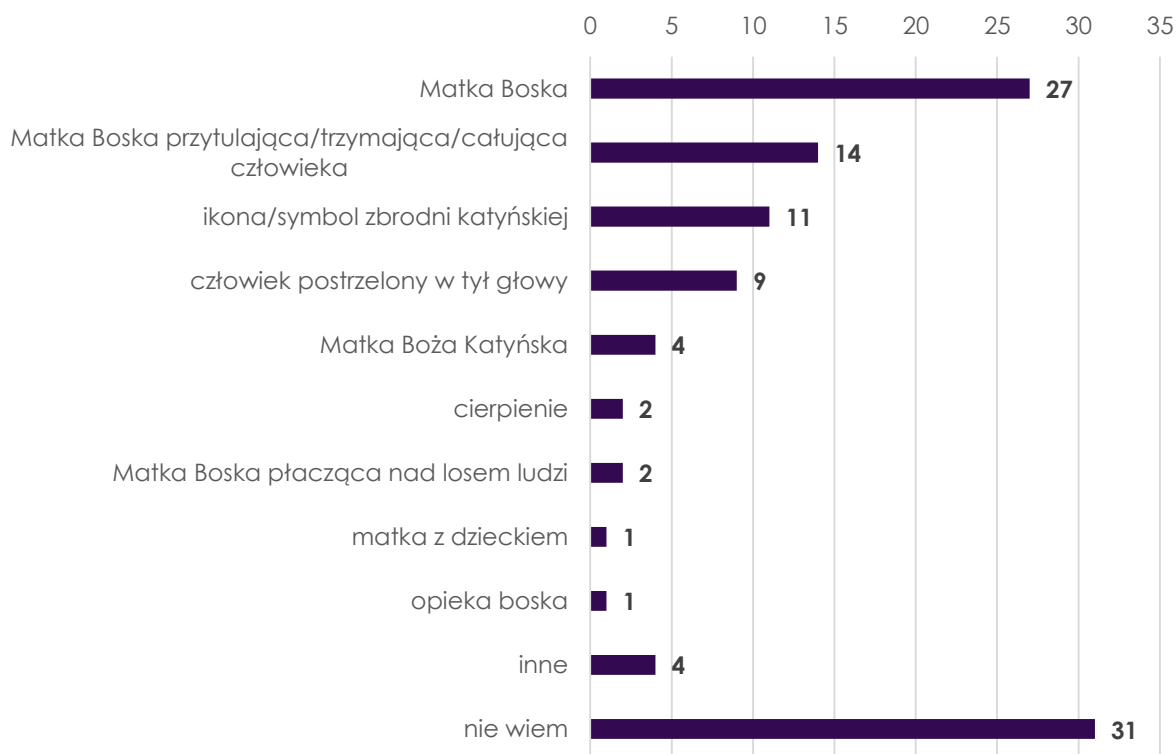
b) Obraz Matki Bożej Katyńskiej

Fot. Archiwum NCK

Przedstawiany badanym obraz **rozpoznawany był jako Matka Boska Katyńska lub ogólniej jako ikona zbrodni katyńskiej łącznie przez 15 % badanych**. 27% udzieliło ogólnej odpowiedzi „Matka Boska”. 23% opisało, co ikona przedstawia w najbardziej dosłownym sensie (łączny odsetek odpowiedzi „Matka Boska trzymająca, całująca, przytulająca człowieka” oraz „człowiek postrzelony w tył głowy”). 31% badanych nie potrafiło nazwać prezentowanego im materiału wizualnego.

Wykres 20. Co Pana(i) zdaniem przedstawia to zdjęcie?
(Matka Boża Katyńska)
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

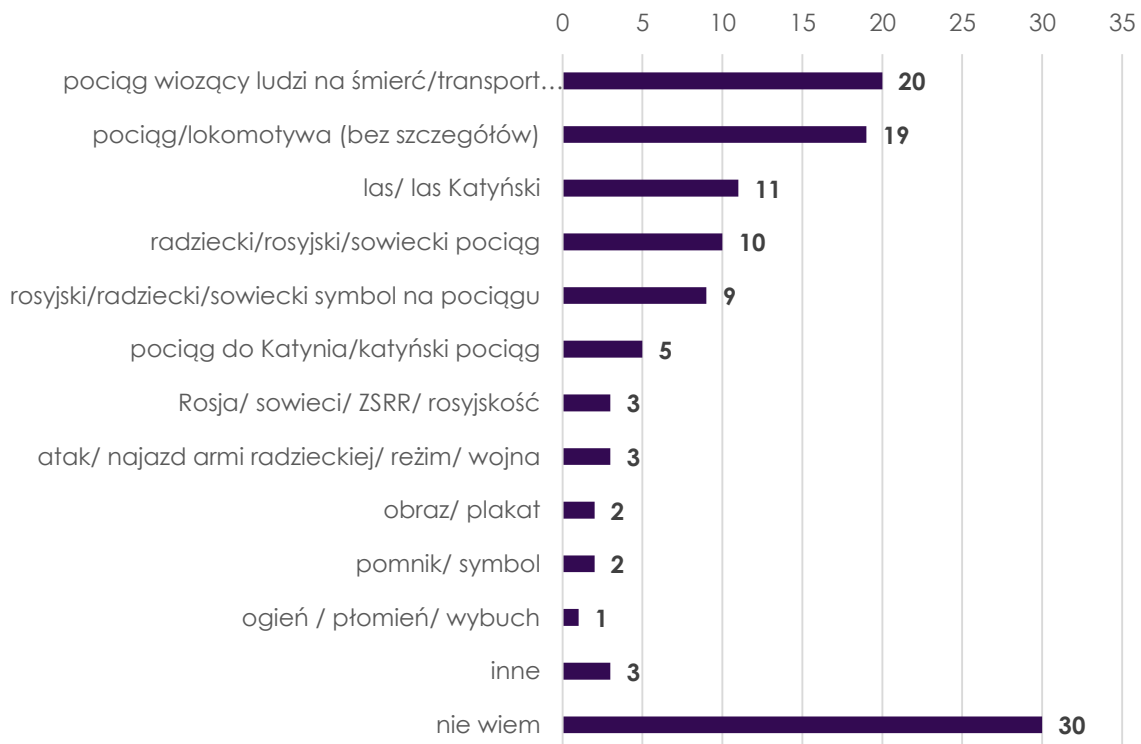
c) Pociąg z czerwoną gwiazdą

Fot. Archiwum NCK

Jak wskazują wyniki sondażu, pociąg z czerwoną gwiazdą, wykorzystywany w spocie kampanii „Pamiętam. Katyń 1940” w 2010 roku oraz obecny w filmie Andrzeja Wajdy, jest często kojarzony z Rosją Sowiecką i wywózkami (25% to łączny odsetek odpowiedzi: radziecki/rosyjski/sowiecki pociąg, radziecki/rosyjski/sowiecki symbol na pociągu, Rosja/sowieci/ZSRR/rosyjskość, atak/najazd armii radzieckiej/wojna). **Bezpośrednie skojarzenia ze zbrodnią katyńską znalazły się w odpowiedziach 15% badanych (łączny odsetek odpowiedzi „pociąg do Katynia/katyński pociąg” i „las/las katyński”).** 30% badanych udzieliło odpowiedzi „nie wiem”.

Wykres 21. Co Pan(i) zdaniem przedstawia to zdjęcie (pociąg z czerwoną gwiazdą)?
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

d) Dąb Pamięci

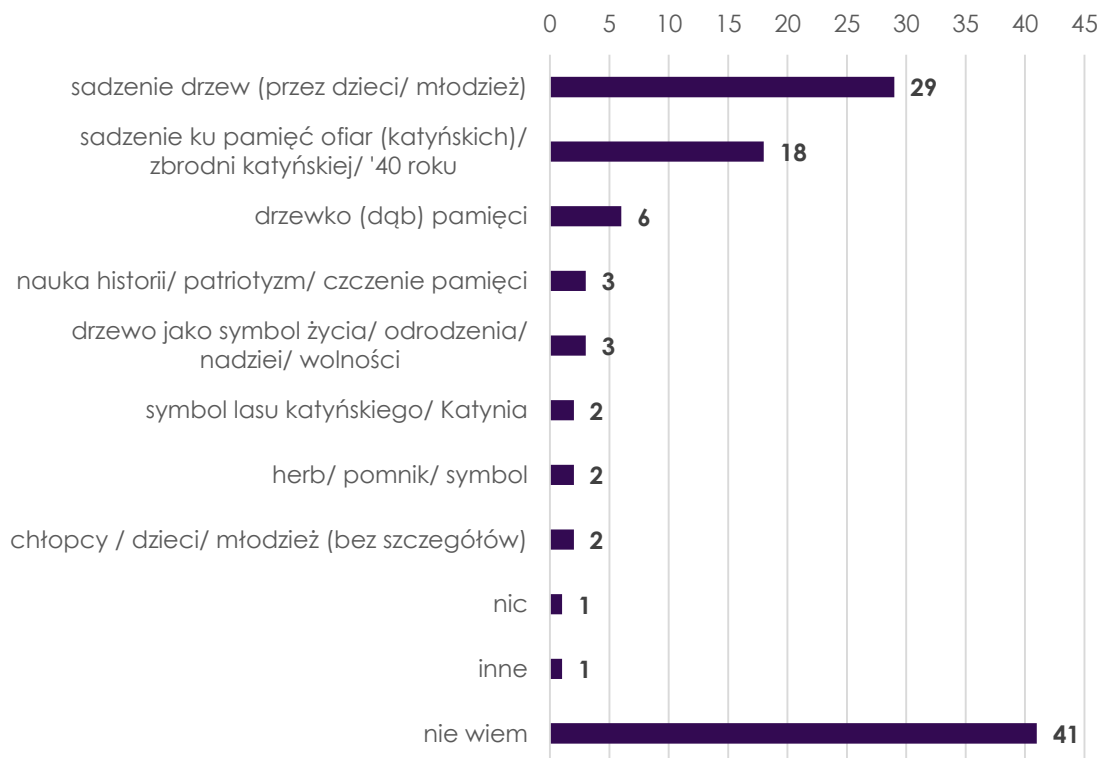

Fot. Krzysztof Czechowski
Źródło zdjęcia: www.fakty.elblag.pl

Jako kolejny materiał wizualny przedstawiono **respondentom zdjęcie dzieci sadzących drzewo przedstawione razem z logo programu „Katyń... Ocalić od zapomnienia”**, którego celem jest uczczenie pamięci ofiar zbrodni katyńskiej poprzez sadzenie Dębów Pamięci. Najwyższy odsetek badanych (29%) opisało przedstawiany materiał ogólnie jako „sadzenie drzew (przez dzieci/młodzież)”. **20% powiązało materiał z upamiętnianiem zbrodni katyńskiej** (łączny odsetek odpowiedzi: „sadzenie ku pamięci ofiar (katyńskich)/zbrodni katyńskiej/40' roku” oraz „symbol lasu

katyńskiego/Katynia"). 6% udzieliło dokładnej odpowiedzi „drzewko (dąb) pamięci”. 41% odpowiedziało „nie wiem”.

Wykres 22. Co Pana(i) zdaniem przedstawia to zdjęcie (Dąb Pamięci)?
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

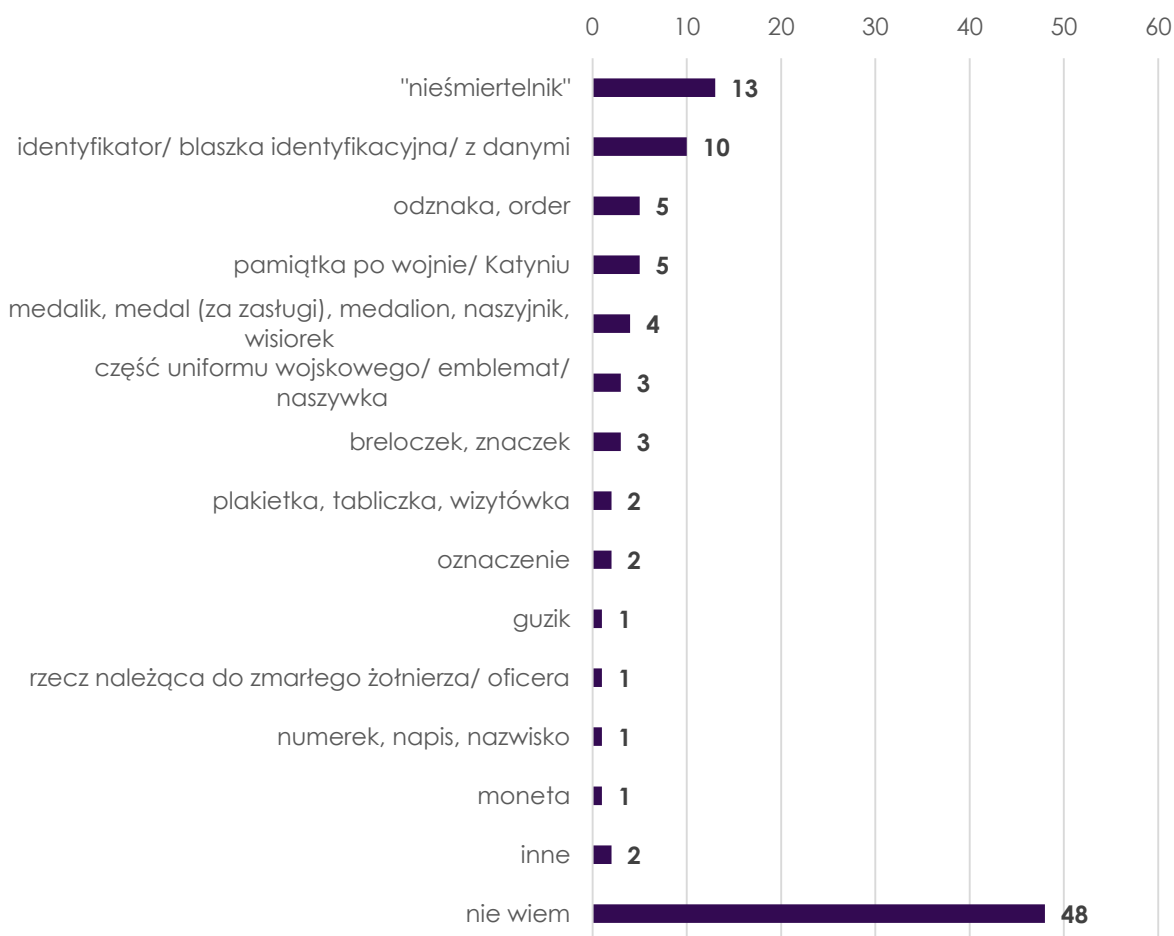
e) „nieśmiertelnik”

Fot. Agata Dziemian

Zdjęcie nieśmiertelnika wydobytego z „dołów śmierci” zostało **opisane jako „nieśmiertelnik” lub „identyfikator/blaszka identyfikacyjna/z danymi”, łącznie przez 23% badanych**. 48% nie potrafiło nazwać przedstawionego im przedmiotu. Zaprezentowane na poniższym wykresie dane wskazują, że „nieśmiertelnik” jest przedmiotem albo rozpoznawanym prawidłowo albo zupełnie nieznanym.

Wykres 23. Co Pana(i) zdaniem przedstawia to zdjęcie („nieśmiertelnik”)?
Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

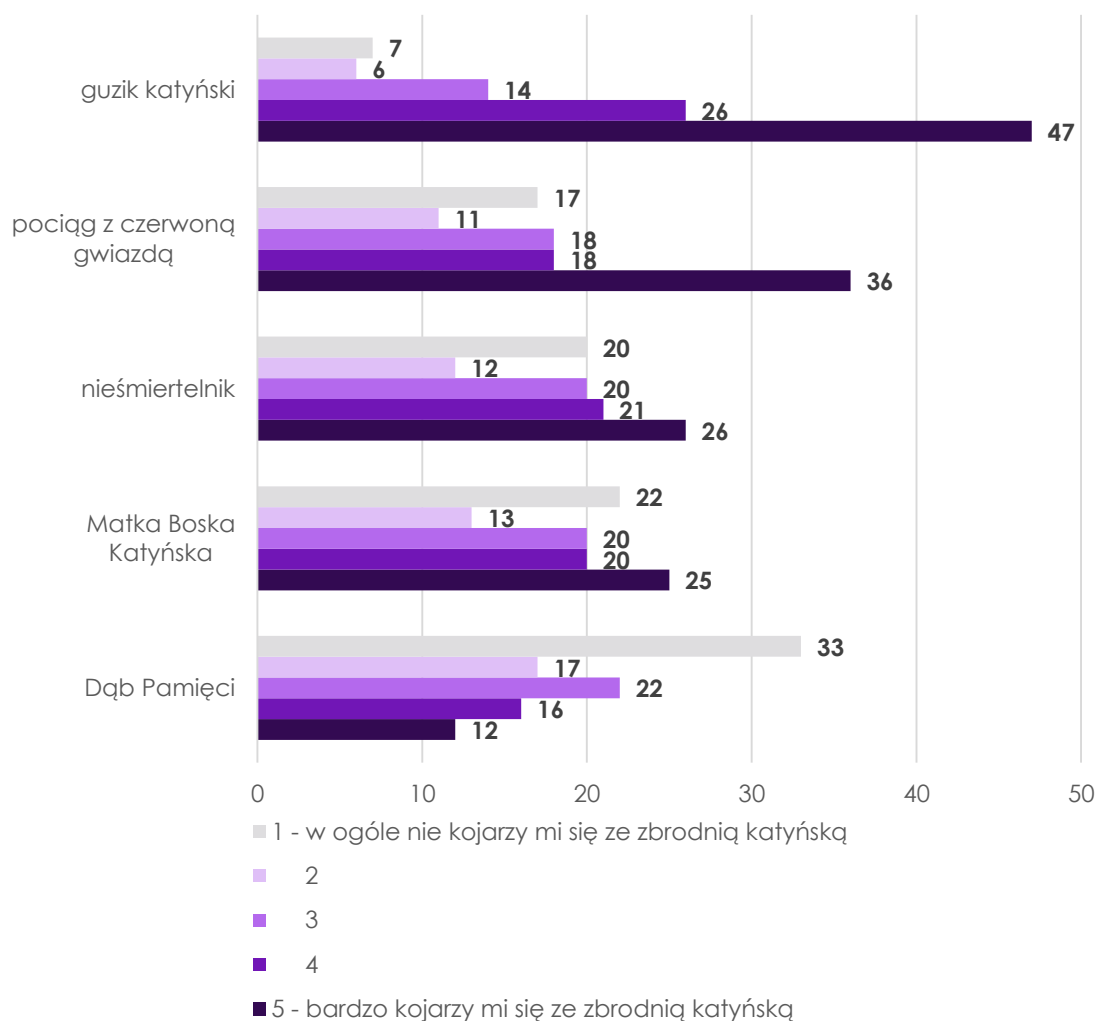
Przedstawione wyniki wskazują, że od 27% (w przypadku guzika) do 48% Polaków (w przypadku „nieśmiertelnika”), nie potrafi w żaden sposób nazwać symboli, akcji i obiektów nawiązujących do zbrodni katyńskiej. Odsetek osób odczytujących zaprezentowane im materiały wizualne jako związane ze zbrodnią katyńską jest zbliżony (ok. 15%-20%) w przypadku wszystkich przedstawionych obiektów.

Poza określeniem rozpoznawalności symboli wykorzystywanych przy mówieniu o ofiarach zbrodni katyńskiej chcieliśmy się dowiedzieć, który z nich najsilniej się z nią kojarzy, jeżeli zestawimy je jeden po drugim i poprosimy o ocenę na skali. Należy przy tym zaznaczyć, że w wypadku tego pytania samo jego sformułowanie sugeruje istnienie związku między prezentowanym obiektem a zbrodnią katyńską.

Jak wskazują dane przedstawione na wykresie nr 24, **symbolem najczęściej silnie kojarzącym się ze zbrodnią katyńską (po umieszczeniu go bezpośrednio w jej kontekście) ze wszystkich przedstawionych, jest guzik katyński**. Drugi w kolejności

jest pociąg z czerwoną gwiazdą, następnie „nieśmiertelnik” i kolejno Matka Boska Katyńska oraz Dąb Pamięci.

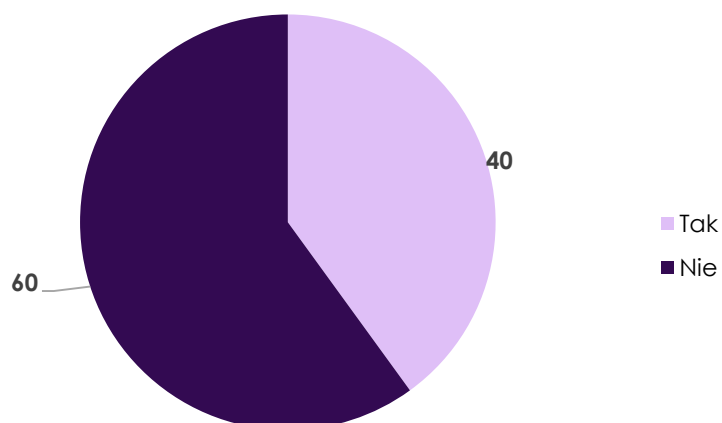
Wykres 24. Które z symboli [pokazywanych na ilustracjach] kojarzą się Panu(i) ze zbrodnią katyńską? Przy ocenie proszę posłużyć się skalą od 1 do 5, gdzie 1 oznacza „w ogóle mi się nie kojarzy” a 5 „bardzo mi się kojarzy”. Dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

Kontynuując wątek kluczowych nośników pamięci o Katyniu, zapytaliśmy badanych o to, czy pamiętają jakiegokolwiek teksty kultury dotyczące zbrodni katyńskiej. Rozkład odpowiedzi przedstawia poniższy wykres. Różnice w grupach wiekowych nie sugerują określonej zależności, jednak porównując grupy skrajne (15-25 lat i powyżej 59 roku życia,) widać, że to najmłodszy częściej deklaruje znajomość kulturowych opracowań tematu zbrodni katyńskiej (odpowiednio 44 % do 35 %).

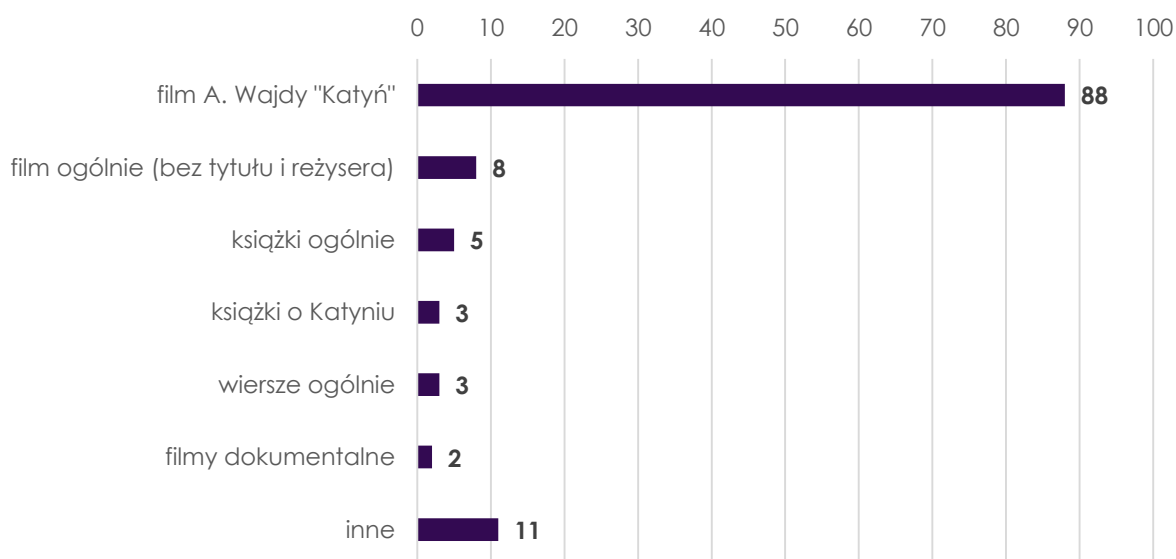
Wykres 25. Czy Pamięta Pan(i) jakieś książki, wiersze, filmy i inne dzieła kultury na temat zbrodni katyńskiej? Dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

40% badanych, którzy kojarzyli teksty kultury dotyczące zbrodni katyńskiej, zostało poproszonych o podanie przykładów. Zgodnie z przewidywaniami okazało się, że **zdecydowanie najbardziej znanym dziełem dotyczącym zbrodni katyńskiej jest film „Katyń” Andrzeja Wajdy**. Poza tym respondenci podawali ogólne odpowiedzi: książki, wiersze, filmy dokumentalne.

Wykres 26. Proszę podać kilka przykładów [książek, wierszy, filmów i innych dzieł kultury na temat zbrodni katyńskiej]. Dane w [%]

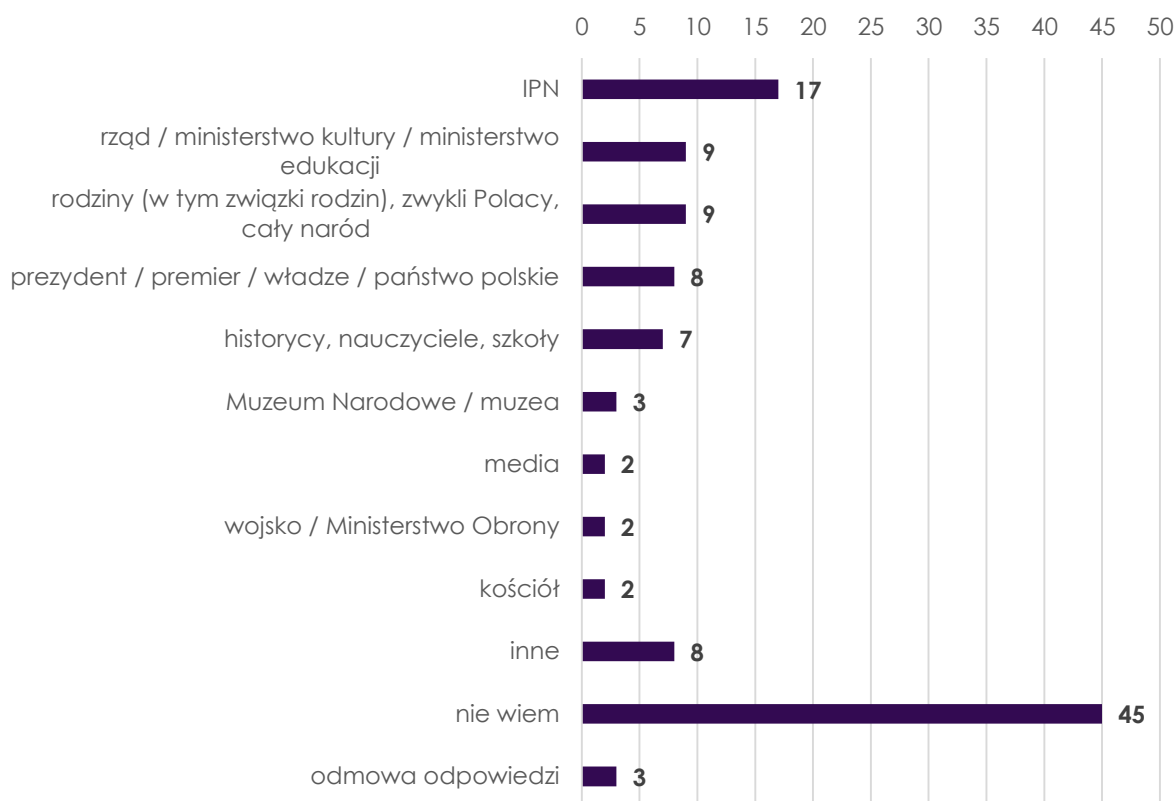

2017: N=430 (NCK/PBS)

Nosiciele i strażnicy pamięci o zbrodni katyńskiej

W sondażu badani zostali również poproszeni o spontaniczne wymienienie osób i (lub) instytucji, które ich zdaniem miały lub mają największy wpływ na podtrzymywanie pamięci o zbrodni katyńskiej. 45% badanych nie potrafiło odpowiedzieć na postawione pytanie. Pozostali wskazywali najczęściej instytucje państwowe (łącznie 36%), co potwierdza, że **pamięć o zbrodni katyńskiej stała się częścią pamięci oficjalnej i tak też jest postrzegana**. Formułowaną przez 9% respondentów odpowiedzią było też wskazanie na znaczącą rolę działań oddolnych: rodzin/zwykłych Polaków/narodu polskiego. Wymieniani byli też nauczyciele, muzea, Kościół i media.

Wykres 27. Jakie osoby i/lub instytucje Pana(i) zdaniem mają lub miały największy udział w podtrzymywaniu pamięci o zbrodni katyńskiej? Pytanie otwarte; dane w [%]

2017: N=1000 (NCK/PBS)

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Assmann J., *Kultura pamięci*, [w:] M. Saryusz-Wolska, *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, tłum. A. Kryczyńska-Pham, Universitas, Kraków 2009, s.86.
- Etkind A., Finnin R. i in., *Remembering Katyn*, Polity Press 2012.
- Kula M. *Nośniki pamięci historycznej*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2002.
- Materski W., *Katyń. Od kłamstwa ku prawdzie*, RYTM, Warszawa 2012.
- Saryusz-Wolska M. i Traba R. [red.], *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Scholar, Warszawa 2014.

Raporty badawcze

- CBOS, *Opinia publiczna o zbrodni katyńskiej i jej znaczeniu dla stosunków polsko-rosyjskich*. Warszawa 2010.
- CBOS, *Opinia publiczna o zbrodni w Katyniu*, Warszawa 1988.
- CBOS, *Pamięć o zbrodni katyńskiej i ocena jej znaczenia dla stosunków polsko-rosyjskich*, Warszawa 2008.
- CBOS, *Polacy o uroczystościach w Katyniu i udziale w nich premiera Rosji*, Warszawa 2010.
- CBOS, *Świadomość historyczna Polaków*, Warszawa 2016.
- NCK/TNS Polska, *Raport zrealizowany na potrzeby programu rządowego „Niepodległa”*, Warszawa 2016.
- TNS OBOP, *Katyń 1940. Polacy wobec tragedii narodowej*, Warszawa 2010.
- TNS OBOP, *Opinia publiczna o Katyniu – zbrodni i kłamstwie*. Warszawa 2008.

ANEKS

Kwestionariusz

1. **Które z następujących świąt/rocznic zasługują na szczególne upamiętnienie? Proszę wybrać 5 najważniejszych, zaczynając od tego najważniejszego.** [karta respondenta, randomizacja odpowiedzi]
 - 1) 1 marca - Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”
 - 2) 10 kwietnia - rocznica katastrofy smoleńskiej
 - 3) 13 kwietnia - Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej
 - 4) 19 kwietnia – rocznica wybuchu powstania w getcie warszawskim
 - 5) 1 maja - Święto Pracy
 - 6) 3 maja - Święto Trzeciego Maja, rocznica uchwalenia konstytucji
 - 7) 8 maja - Dzień Zwycięstwa, upamiętnienie zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami
 - 8) 4 czerwca - Dzień Wolności i Praw Obywatelskich, rocznica pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych w 1989 r.
 - 9) 1 sierpnia - Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego
 - 10) 15 sierpnia - Święto Wojska Polskiego i rocznica Bitwy Warszawskiej
 - 11) 31 sierpnia - Dzień Solidarności i Wolności
 - 12) 1 września - Dzień weterana, rocznica wybuchu II wojny światowej
 - 13) 17 września - rocznica agresji ZSRR na Polskę w trakcie II wojny światowej
 - 14) 27 września - Dzień Podziemnego Państwa Polskiego
 - 15) 11 listopada - Święto Niepodległości
 - 16) 13 grudnia - Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego
 - 17) Żadne
 - 18) Trudno powiedzieć
2. **Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy uczestniczył(a) Pan(i) w obchodach świąt państwowych i narodowych?**
 - 1) Tak. Które z następujących Świąt/rocznic Pan(i) obchodziła? [karta odpowiedzi z pytania nr 1].....
 - 2) Nie. Dlaczego?.....
3. **Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach w Katyniu?**
 - 1) tak, wiele o tym słyszałem(a)m
 - 2) tak, słyszałem(a)m o tym
 - 3) nic nie wiem na ten temat
4. **A czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, co Pan(i) o tym słyszał(a)?** [pytanie otwarte]
5. **Kto, Pana(i) zdaniem, ponosi odpowiedzialność za zbrodnię w Katyniu?**
 - 4) Niemcy
 - 5) Związek Radziecki
 - 6) jeszcze nie jest to do końca ustalone
 - 7) trudno powiedzieć
6. **Kiedy poznał(a) Pan(i) prawdę o tym, co zdarzyło się w Katyniu?**
 - 1) Jeszcze w czasach PRL, przed rokiem 1989
 - 2) W niepodległej Polsce, po roku 1989
 - 3) Trudno powiedzieć, nie pamiętam
7. **Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o tym, co się wydarzyło w Katyniu? [Można wskazać więcej niż 1 odpowiedź]**

Opcje odpowiedzi dla osób, które o Katyniu słyszały i dowiedziały się o tym przed rokiem 1989:

- 1) od rodziny, znajomych
- 2) z radiostacji zagranicznych (Wolnej Europy, BBC, Głosu Ameryki)
- 3) z polskiej telewizji, radia, gazet
- 4) od moich szkolnych nauczycieli, wykładowców
- 5) z niezależnych wydawnictw
- 6) od księży, Kościoła
- 7) w inny sposób
- 8) nie pamiętam

Opcje odpowiedzi dla osób, które o Katyniu słyszały i dowiedziały się o tym lub po roku 1989:

- 1) z polskiej telewizji, radia, gazet
- 2) od moich szkolnych nauczycieli, wykładowców
- 3) z filmu Andrzeja Wajdy „Katyń”
- 4) od rodziny, znajomych
- 5) z książek
- 6) z internetu
- 7) od księży, Kościoła
- 8) w inny sposób
- 9) nie pamiętam

8. Jak Pan(i) sądzi, jaki wpływ miała zbrodnia katyńska na powojenne losy Polski?

- 1) bardzo duży
- 2) duży
- 3) mały
- 4) bardzo mały
- 5) nie ma żadnego wpływu

8.1. Dlaczego Pan(i) tak uważa? [pytanie otwarte dla każdej wybranej odpowiedzi]

9. A jaki był wpływ „kłamstwa katyńskiego”, polegającego na ukrywaniu prawdy o tym, co się wydarzyło w Katyniu, na powojenne losy Polski?

- 1) bardzo duży
- 2) duży
- 3) mały
- 4) bardzo mały
- 5) nie ma żadnego wpływu

9.1. Dlaczego Pan(i) tak uważa? [pytanie otwarte dla każdej wybranej odpowiedzi]

10. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy upamiętniał(a) Pan(i), w jakikolwiek sposób, ofiary zbrodni katyńskiej?

- 1) Tak [przejdź do 10.01. i 10.2.]
- 2) Nie [przejdź do 11]

10.1. W jaki sposób? [pytanie otwarte]

10.2. Jaka to była okazja?

- 1) 1 marca - Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”
- 2) 10 kwietnia - rocznica katastrofy smoleńskiej
- 3) 13 kwietnia - Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej
- 4) 15 sierpnia - Święto Wojska Polskiego i rocznica Bitwy Warszawskiej
- 5) 17 września - rocznica agresji ZSRR na Polskę w trakcie II wojny światowej
- 6) 11 listopada - Święto Niepodległości
- 7) 13 grudnia - Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego
- 8) 1-2 listopada – Wszystkich Świętych, Dzień Zaduszny
- 19) 1 września - Dzień weterana, rocznica wybuchu II wojny światowej

- 9) Inne święto/rocznica, jaka?
- 10) Inna sytuacja (niezwiązana ze świętami państwowymi/rocznicami), jaka?
- 11) Trudno powiedzieć

11. Czy kojarzy Pan(i) jakiegokolwiek inicjatywy upamiętniania zbrodni katyńskiej?

- 1) Tak, jakie? [pytanie otwarte]
- 2) Nie

12. Czy w Pana(i) miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej?

- 1) Tak [przejdź do pytania 12.1.]
- 2) Nie [przejdź do pyt. 13]
- 3) Trudno powiedzieć [przejdź do pyt. 13]

12.1. Jakie miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej są w Pana(i) miejscowości?

- 1) pomnik
- 2) krzyż
- 3) symboliczny grób
- 4) tablica pamiątkowa
- 5) inne, jakie?.....

13. Czy w Pana(i) ocenie zbrodni w Katyniu ciągle obciąża współczesne stosunki polsko-rosyjskie, czy też obecnie nie ma już dla nich większego znaczenia?

- 1) zdecydowanie obciąża
- 2) raczej obciąża
- 3) raczej nie ma znaczenia
- 4) zdecydowanie nie ma znaczenia
- 5) trudno powiedzieć

14. Jakie symbole przychodzą Panu(i) do głowy w pierwszej kolejności, gdy myśli Pan(i) o zbrodni katyńskiej? [pytanie otwarte]

[pozostałe pytania będą zadawane z użyciem materiału wizualnego]

15. Co Pani/a zdaniem przedstawia to zdjęcie:

1) [GUZIK KATYŃSKI]:

..... [pytanie otwarte]

2) [MATKA BOŻA KATYŃSKA]:

..... [pytanie otwarte]

3) [POCIĄG Z CZERWONĄ GWIAZDĄ]:

..... [pytanie otwarte]

4) [Dąb Pamięci]:

..... [pytanie otwarte]

5) [„nieśmiertelnik”]

..... [pytanie otwarte]

16. Które z poniższych symboli [pokazywanych na ilustracjach] kojarzą się Panu/(i) ze zbrodnią katyńską? Przy ocenie proszę posłużyć się skalą od 1 do 5, gdzie, 1 oznacza „w ogóle nie kojarzy mi się ze zbrodnią katyńską”, a 5 „bardzo kojarzy mi się ze zbrodnią katyńską”.

- 1) guzik katyński
- 2) Matka Boża Katyńska
- 3) pociąg z czerwoną gwiazdą
- 4) Dąb Pamięci

5) „nieśmiertelnik”

6) inny, jaki?

17. Czy Pamięta Pan(i) jakieś książki, wiersze, filmy i inne dzieła kultury na temat zbrodni katyńskiej?

a) Tak. Proszę podać kilka przykładów:

.....

b) Nie

18. Jakie osoby i/lub instytucje Pana(i) zdaniem mają lub miały największy udział w podtrzymywaniu pamięci o zbrodni katyńskiej? [pytanie otwarte]

19. Czy po katastrofie smoleńskiej Pana(i) zainteresowanie tematyką zbrodni katyńskiej:

a) zdecydowanie się zwiększyło

b) raczej się zwiększyło

c) ani się nie zwiększyło, ani się nie zmniejszyło

d) raczej się zmniejszyło

e) zdecydowanie się zmniejszyło

19.1. Uzasadnij swoją odpowiedź [pytanie otwarte].

.....